

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Politický vývoj Národní strany svobodomyšlné do roku 1914
Political development of the National Liberal Party to 1914

Pavλίna Černá

Vedoucí práce: PhDr. Josef Straceny, CSc.
Studijní program: Učitelství pro střední školy (N7504)
Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro
ZŠ a SŠ, Dějepis – Základy společenských věd

2020

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Politický vývoj Národní strany svobodomyslné do roku 1914* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Řevničově, dne 2. května 2020

Chtěla bych poděkovat vedoucímu práce PhDr. Josefu Stracenému, za vedení mé práce a cenné rady po celou dobu studia. Velké poděkování náleží Moně Awwadové za nekonečnou motivaci a pomoc, svému příteli Martinu Houdovi a své rodině děkuji za trvalou podporu v osobním i studijním životě.

ABSTRAKT

Diplomová práce zachycuje vývoj Národní strany svobodomyslné od jejího nejpůvodnějšího počátku v šedesátých letech 19. století až do roku 1914, a to na základě odborné a historicko-politologické literatury. Práce se věnuje politickému zázemí v Rakousku a následně Rakousku-Uhersku. Historický výklad se zabývá absolutistickým režimem a národní snahou o liberalizaci státoprávních a politických požadavků. Samostatnou část práce zaujímá rozchod staročechů a mladočechů, s důrazem na odlišné politické názory, ale i společné nacionální cítění. Vznik Národní strany svobodomyslné v roce 1874 je následován programovým a politickým vývojem. Politický vývoj strany je vykreslen na volebních úspěších a neúspěších strany a její činnosti v rámci parlamentu Předlitavska. Od r. 1879 hájili ve Vídni staročesi a mladočeši práva občanů ve společném Českém klubu. Velký zvrat nastal v roce 1891, kdy Národní strana svobodomyslná v ohromné převaze zvítězila ve volebním klání nad Národní stranou a stala se hegemonem na české politické scéně. Se zvláštním zřetelem přistupuje práce k mladočeským Národním listům. Vedle Národních listů práce uvádí další významná periodika 19. století, která se podílela na dobovém politickém rozvoji. Duší politického vývoje jsou osobnosti, které jsou s pojmem „mladočeství“ spojované. Vedle Eduarda a Julia Grégrových vystupuje do kontrastu politické přesvědčení Tomáše G. Masaryka a Karla Kramáře.

KLÍČOVÁ SLOVA

politická strana, Národní strana svobodomyslná, mladočeši, bratři Grégrové, Karel Kramář

ABSTRACT

This Master's thesis is depicting the development of the National Liberal Party, from the earliest stage in the 1860s, up to the year 1914. This depiction is based on expert texts as well as historical and political science literature. The thesis is focused on the political background in Austria and subsequently also Austria-Hungary. The historical part of the thesis is primarily focused on the absolute regime, as well as the national efforts to liberalize the constitutional and political demands. A standalone part of the thesis is dedicated to the division between the Old Czech Party and the Young Czech Party, primarily focusing on their political differences and shared nationalism. The establishment of the National Liberal Party in 1874 was followed by its political and agenda development. The political development is depicted in its election results, as well as its functioning in the parliament of Cisleithania. Since 1879, both the Old Czech Party and the Young Czech Party participated in defending the human rights in Vienna's Czechen-Club. The year 1891 brought about a large change when the National Liberal Party won in the election against the National Party and so became the hegemon of Czech politics. This thesis pays special attention to the work of the Young Czech Party in the *Národní listy* newspaper. Among this daily journal, the thesis also follows other important periodicals of the 19th Century, which contributed to the political development of that time. The heart and soul of the political development are the figures connected with the Young Czech Party. Among Eduard and Julius Gregrs, it is also Tomas Garrigue Masaryk and Karel Kramar, with their political beliefs contrasting to those of Gregrs.

KEYWORDS

political party, National Liberal Party, The Young Czech Party, Gregrs brothers, Karel Kramář

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Historický kontext a vznik Národní strany	9
3. Rozpad Národní strany, vznik Národní strany svobodomyslné.....	12
4. Politický program.....	15
5. Politický vývoj strany	21
5.1. 70. léta	21
5.2. 80. léta	24
5.3. 90. léta	26
5.4. Vývoj po roce 1900	31
6. Tisk – nástroj strany	37
6.1. Hlas	37
6.2. Národní listy	38
6.3. Další periodika.....	42
7. Významné osobnosti mladočechů.....	43
7.1. Bratři Grégrové.....	43
7.2. Tomáš Garrigue Masaryk	48
7.3. Karel Kramář	51
8. Závěr	54
9. Seznam použitých informačních zdrojů.....	57
10. Přílohy	61

1. Úvod

Diplomová práce s názvem *Politický vývoj Národní strany svobodomyslné do roku 1914* zachycuje důležité fáze politického vývoje strany, který je utvářen na základě významných osobností, které stranu formulovaly. K výběru práce mě vedly dva důvody. První tkví v oboru, který studuji. Dějepis i základy společenských věd jsou navzájem provázané a studium právě této politické strany mi umožnilo zabývat se historickým podkladem ze kterého strana vzešla. Na základně prvního důvodu bych si ale mohla vybrat i jiné strany, ale můj výběr vycházel hlavně z osobností spojených s mladočeskou stranou. Proto bych ráda uvedla, že k osobě T. G. Masaryka mám osobní vztah, který pramení nejen z bakalářské práce, kterou jsem o jeho působení psala, ale také z celoživotního zaujetí touto postavou, která má počátek nejspíše v Lánech nedaleko mého bydliště. S tím souvisí i cíle mé práce, mezi které náleží vymezení a postihnutí vztahu mladočeské strany s postavou T. G. Masaryka. Dále mě zajímají atributy, které udělaly z mladočeské strany v 90. letech 19. století nejsilnější stranu na českém politickém území. Byla to souhra několika prvků či konkrétní politické subjekty? Práce si dále klade za cíl, odhalit význam mladočeské strany pro další politický vývoj v zemích Koruny české.

K sepsání práce byly využity pramenné materiály tiskové povahy, odborná literatura a digitálně dostupná knižní literatura. K nejucelenější publikaci o vývoji strany se řadí *Politické strany* od Jiřího Malíře a kolektivu. Velmi mě k otázce pramenů mrzí skutečnost, že jsem nestihla navštívit Archiv Národního muzea v Praze, ve kterém se nachází osobní fond Julia Grégra, kde je uložena jeho korespondence a řada dalších důležitých pramenů. Z důvodu celostátní karantény a nouzového stavu jsem se tam nedostala. Mohu tak pouze čerpat od autorů, kteří například prameny z fondu Julia Grégra citují. V zájmu přehlednějšího citování jsou vybrané výroky ocitovány v rámci celého odstavce, ve kterém se nachází.

Práce byla sepsána na základě vědeckých metod a za použití odborných pojmů. Metodou analýzy byly zkoumány jednotlivé dostupné zdroje se snahou oddělit podstatné a validní informace od nepodstatných. Zejména se tak dělo deduktivním postupem. Poté, za pomoci syntézy, byly nové poznatky spojeny v souvislý popis politického vývoje s důrazem na logické uspořádání a zachování dílčích kategorií a pojmů.

Práce je dělena do sedmi kapitol, které se v souhrnu zabývají vznikem a vývojem Národní strany svobodomyslné. V úvodu práce se zaměříme na historii – konkrétně se zaměříme na vznik a vývoj samotné Národní strany od politických počátků v roce 1848. Druhá kapitola se

bude zabývat historickým kontextem strany a zaměří se na okolnosti, které vedly k rozštěpení Národní strany na stranu staročeskou a stranu mladočeskou. Třetí kapitola navazuje na politické dění v 60. letech 20. století. Mapuje postupné rozepře mezi oběma frakcemi, které vedou k osamostatnění radikální části Národní strany a vzniku Národní strany svobodomyslné. Pro lepší přehlednost této kapitoly, jsem u pojmu „mladočeši“ psala malé m pokud se jedná o součást staročeské frakce, pokud už se hovoří o nově vzniklé samostatné straně, je strana jmenována s velkým počátečním písmenem M, ačkoli vím, že skupiny a členové politických stran se píší s malým počátečním písmenem.

Z důvodu programového ukotvení je ve čtvrté kapitole výběr těch nejdůležitějších programových prohlášení či k tomu patřících dokumentů. Tento materiální výčet slouží jako podstatná opora budoucího politického vývoje. V některých částech se dotýkáme jistých politických situací, které nejsou detailně vysvětlené, je ale nezbytné ponechat jejich rozbor až na část politickou. Snažím se proto zde zmíněné události v dalších kapitolách odkazovat k této kapitole, aby se celek dotvořil.

Následuje hlavní část celé práce, a to politický vývoj strany. Čtenář se v této kapitole nedoče kompletní výčet informací, je nezbytné prolínat čtený text i s dalšími kapitolami, které v práci jsou. Pro lepší orientaci jsem zde použila časovou přímkou, která odděluje jednotlivé etapy vývoje. Vedle důležitých politických událostí spojených hlavně s volbami a s působením českých poslanců ve vídeňském parlamentu zde na sebe strhávají pozornost určité postavy, kterým jsem dala prostor v sedmé kapitole. Sedmá kapitola blíže zkoumá hlavní mladočeské osobnosti. Velká pozornost je věnována bratrům Grégrovým, Karlu Kramářovi a Tomáši G. Masarykovi. Kvůli duplicitě informací jsem zejména u Masaryka a Kramáře vynechala větší pasáže v páté kapitole o politickém vývoji a spojila je právě v sedmé kapitole do ucelenějšího výkladu. Masarykova osobnost je zde zastoupena pouze v souvislosti s mladočechy, cílem této práce není postihnout celé jeho politické působení.

V šesté kapitole vyvstává nezastupitelnost a nenahraditelnost žurnalistického média ve vývoji Národní strany svobodomyslné. Tisk jakožto nástroj strany je spjat nejen s počátkem mladočeské frakce uvnitř Národní strany, ale i s celým jejím politickým rozmachem. Právě v tisku vedou mladočeši svoji největší kampaň proti ostatním politickým subjektům. Celkem výstižně se navzájem provázejí všechny úspěchy a prohry, jak na poli strany, tak i na poli novin.

2. Historický kontext a vznik Národní strany

Revoluční rok 1848 dramaticky ovlivnil vývoj Rakouského císařství, které vystupovalo jako absolutistický stát, jehož poslední variantu před březnem 1848 reprezentoval v českých zemích tzv. metternichovský absolutismus. Pojmenování pochází od kancléře Metternicha, který po celých čtyřicet let řídil rakouskou zahraniční politiku. České země se již bezprostředně nepodílely, za účasti tradičních stavů, na politické moci.¹

Rakouské císařství se skládalo ze tří velkých celků (rakouské země, země Koruny české a Uherské království) a žila v něm řada národů. Určité myšlenky byly sice společné všem národům – liberalizace poměrů² a ústava – byly zde ale značně odlišné národnostní a státoprávní požadavky, hlavně ve vztahu Němců a Čechů v českých zemích. Zpočátku byl postup Čechů a Němců společný, zejména při spolupráci na vzniku tzv. Svatováclavského výboru (později Národního). První petice, kterou sepsal August Brauner, prosazovala řadu liberálních a sociálních požadavků, zejména svobodu tisku, náboženského vyznání nebo zrušení roboty. Dále zde byly snahy o svolání zemského sněmu, vytvoření nových úřadů a zrovnoprávnění českého a německého jazyka na vyšších školách a úřadech. Na první místo postupně stoupal státoprávní požadavek.³ Požadavky byly následně tlumočeny ve Vídni, této deputace se účastnil František Ladislav Rieger, pro kterého to bylo první seznámení s politickými kruhy. Na požadavky petice odpověděl císař Kabinetním listem 8. dubna 1848, ačkoli nevyslyšel všechny petiční výzvy, potvrzoval národní a obecně politické požadavky, stanovil pravidla voleb do českého zemského sněmu včetně uznání českého jazyka ve státních úřadech.⁴ Toto rozhodnutí vadilo Němcům žijícím v českých zemích. V dubnu byl svolán spolkový německý sněm do Frankfurtu nad Mohanem, který měl jednat o možném sjednocení. Na sněm byli pozváni zástupci českých zemí, jelikož české země byly součástí Německého spolku a byly také vnímány jako národnostně německé. Na pozvání odpověděl vybraný zástupce František Palacký, který zdvořile, ale rozhodně účast na frankfurtském sněmu odmítl. Na druhou stranu vyslovil přímo požadavek zůstat v rakouském státu a na závěr svého dopisu vyslovil myšlenku, že než aby se Rakousko a spolu s ním české země připojily k německé říši, opačné řešení by bylo příhodnější. „Naopak ale že žádost, aby se Německo připojilo k říši Rakouské, totiž aby k státu Rakouskému pod výše dotčenými výminkami přistoupl, má mnohem důvodnější smysl.“ 25. dubna byla ve Vídni vyhlášena nová ústava, nazývaná dle ministra vnitra

¹ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 10-11.

² Liberalizace poměrů = proces označující uvolňování pevných pravidel.

³ Borovička, M. Velké dějiny zemí Koruny české XII a. S. 330.

⁴ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 27–28.

Pillersdorfova. Nová ústava neupravovala poměry pro Uhry a italské země, navíc zachovávala posvátné a neporušitelné postavení panovníka. Následně vypukly v květnu bouřlivé demonstrace ve Vídni, na které reagoval nově zvolený guberniální prezident Leopold Lev Thun v Praze vypsáním voleb do zemského sněmu. Na květnovém shromáždění ve Svatováclavských lázních se občané vyslovili proti nespravedlivému volebnímu řádu a hrabě Thun jmenoval 28. května 1848 prozatímní vládní radu.⁵ Hrabě Thun tak učinil pod zárukou kabinetního listu, který sliboval odpovědné ústřední úřady v Praze. Tento postup však neodsouhlasila vídeňská vláda. V červnu byl do Prahy svolán Slovanský sjezd, kterého se účastnili Slované, Poláci a Rusové. Sjezd byl však přerušen, protože v Praze vypukly červnové svatodušní bouře, které zapříčinily v Praze dělostřeleckou kanonádu knížete Alfréda Windischgrätze. Praha nakonec kapitulovala. Palacký shledal ono povstání za neštěstí, které připravilo české země o naději uskutečnění českých národně politických požadavků. Národ byl však nejednotný. Ani Národní výbor, který měl zastupovat názory obyvatel českých zemí, nebyl jednotný a 26. června byl zrušen. Jediným působištěm politické činnosti zůstaly uznané zákonodárné sbory. Hrabě Thun se snažil svolat český zemský sněm, aby mohl být říšský sněm obeslán deputací zemského sněmu. Požádal vídeňskou vládu o svolení svolat český sněm. Vláda však Thunovu žádost zamítla a český sněm se až do roku 1861 nesešel.⁶

Revoluce se chýlila ke konci a Ferdinanda I. Dobrotivého nahradil mladý František Josef I. Porážkou revoluce byly přerušeny tendence vzniku stran, nová politická aktivita však byla zažehnuta a o desetiletí později dopomohla ke vzniku Národní strany. Formování politických stran v českých zemích se zakládalo převážně na nacionálním základě, tento trend potvrzují názvy prvních stran, které chtěly zastupovat celý národ, avšak značnou část obyvatelstva opomíjely. Ve straně převládal vyšší sociální status, který jediný na politickou moc dosáhl. Většinou se takto dokázali etablovat politicky aktivní jedinci z majetkové a vzdělanostní elity dané společnosti, od toho se také odvíjí název uskupení – honorační strany.⁷ Významnou roli zastávali poslanci, jakožto reprezentanti strany v očích veřejnosti. Tento pohled umocňoval důležitý činitel strany – stranický tisk. Propojoval stranu se svými voliči i vedení se svými členy, jelikož pro počáteční fázi byla typická neformálnost a nízká organizovanost. Často tak vznikala stranická křídla a frakce, které nezávislost stran podtrhovaly.⁸

⁵ Prozatímní vláda čítala 8 členů: Fr. Palacký, F. A. Brauner, F. L. Rieger, Alois Borrosch, hrabě Albert Nostic, hrabě Vilém Wurmbrand, Antonín Strobach a Karl Herzig.

⁶ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 32-53.

⁷ Honoračním stranám z počátku chybělo formalizované členství. Honorační strana neměla formální procedury pro vstupování, přijímání, vystupování či vylučování ze strany. Nebyly zřízeny poplatky, stanovy atd.

⁸ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 18-20.

Změny se udály po vyhlášení Říjnového diplomu 20. října 1860.⁹ Ten byl po značné kritice, zejména z maďarské strany, přepracován novým státním ministrem Schmerlingem již v prosinci. Základní zákon o říšském zastupitelstvu stále upozadoval říšský sněm a za hlavní zákonodárnou instituci byla prohlášena říšská rada (tzv. rozmnožená říšská rada), která nově měla dvě komory: panskou sněmovnu a sněmovnu poslanců. Privilegovaní členové panské sněmovny byli jmenováni panovníkem a jejich počet nebyl omezen, členové patřili k vysoké aristokracii či vysokým církevním hodnostářům. Poslanecká sněmovna měla předepsaný počet zástupců, a to celkem 343, na Čechy připadlo 54 míst, na Moravu 22 a Slezsko získalo šest mandátů. Poslanci tak byli spíše vyslanci své země. Voličstvo bylo při volbách do zemských sněmů rozděleno na čtyři kurie – byly to velkostatkářská, obchodní a živnostenská komora, městská a venkovská. Předseda i místopředseda panské sněmovny a sněmovny poslanců byli jmenováni přímo panovníkem.¹⁰ Nově byly vymezeny kompetence pro jednotlivé země na zemských sněmech. Návrhy zákonů měla předkládat vláda, v době, kdy nezasedala říšská rada, mohla výkonná moc v naléhavých případech učinit zákonná rozhodnutí. Vláda pak musela na nejbližší svolané radě svůj krok zdůvodnit. Zemský sněm v Čechách měl mít 241 poslanců, z toho 5 virilistů (pražský, litoměřický, budějovický, královehradecký arcibiskup a rektor pražské univerzity).¹¹ V tomto čase opět nastala obnova politických a osobních vazeb z revolučních let 1848–1849. Dle Malíře je až toto doba, kdy Národní strana fakticky vznikla, tedy 60. léta 19. století.¹²

Nové světlo přinesla únorová (1861) a prosincová ústava (1867), které naplnily sliby císaře Františka Josefa I. z Říjnového diplomu. Rakousko se proměnilo v dualistický stát Zalitavska (Uherské království) a Předlitavska (Rakousko a země Koruny české), který nesl souhrnné pojmenování Rakousko-Uhersko. Tato doba pak přinesla rozmach tisku, spolků, a především veřejný občanský život.¹³ Důležitá privilegia však získali pouze příslušníci německé a maďarské vládnoucí třídy. Největší protiakcí bylo vytvoření Deklarace českých poslanců, ve které čeští poslanci neuznali žádná usnesení, která by umenšovala zemskou samosprávu a byla namířena proti obyvatelům českých zemí. Šlo jim hlavně o získání stejných práv, která získalo maďarské obyvatelstvo, a docílit toho chtěli pasivní rezistencí.^{14 15}

⁹ Říjnový diplom = prohlášení císaře Fr. Josefa I., zřikal se absolutismu a deklaroval návrat k parlamentarismu.

¹⁰ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 150-151.

¹¹ Tamtéž. S. 152-153.

¹² MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 109.

¹³ Tamtéž. S. 28

¹⁴ Pasivní rezistence = pasivní odpor, odmítání spolupráce. V tomto případě čeští poslanci neobeslali ani zemský sněm ani říšskou radu.

¹⁵ BERÁNKOVÁ, M. Přehled tisku ve druhé polovině 19. st. S. 87-89.

3. Rozpad Národní strany, vznik Národní strany svobodomyslné

Šedesátá léta v Čechách umožnila zrod dvou názorových proudů uvnitř Národní strany, a to do té doby dominantní konzervativně liberální staročeský a na druhé straně stojící a prozatím menšinový radikálně liberální mladočeský. Mladočeši se soustřeďovali již od roku 1861 kolem *Národních listů*. Začali se postupně vymezovat proti politické taktice vedení strany: k volbě politických spojenců, vztahu ke klerikalismu a dalším.¹⁶ Je potřeba ještě dodat, že označení mladočeši je německého publicistického původu. Použily ho německé noviny v roce 1863 a vyjadřovaly tím různorodou a neorganizovanou skupinu, která je v opozici vůči vedení Národní strany, pro které se postupně vžívá označení staročesi.¹⁷

Jaký byl tedy mezi oběma frakcemi rozdíl? „Mladočeši byli proti Staročechům v některých bodech určitější, lidovější a pokrokovější.“ Postupně odlišné názory narůstaly, např. postoj vůči šlechtě, který do budoucna představoval třetí plochu. „Staročesi postupem času upadli v úplnou závislost na šlechtě a kvůli ní slevovali i ze svých zásad liberálních, mladočeši položili důraz na sílu uvědomělého lidu a na zásady svobodomyslné a bez šlechty.“¹⁸

Pokud se podíváme blíže na první názorové rozepře, tak zde byla ze strany mladočechů kritika spojenectví Národní strany s konzervativní historickou šlechtou od ledna 1861. Šlo konkrétně o to, že se dle názoru mladočechů staročesi vzdalovali od původně liberálního směru, a naopak začali přebírat konzervativní postoje šlechty a církve v otázce školství, veřejného života a dalších. Mladočeši naopak požadovali větší demokratizaci volebního systému a ústavy, což bylo mnohem radikálnější než názory staročechů. Nejednotně se zástupci obou názorových skupin vyjadřovali k lednovému povstání v Polsku v roce 1863. Staročesi podporovali v rámci slovanské jednoty ruský postup proti polským povstalcům, a naopak mladočeši v tisku bránili polské hledisko.¹⁹ Šedesátá léta 19. století byla pro Národní stranu vedle nových sporů i dobou společných snah. Obě frakce Národní strany společně usilovaly o české státní právo a zákonodárnou iniciativu zemského sněmu, bojovaly proti dualistickým tendencím Schmerlingovy ústavy (1861), zejména proti nařízením, která zvýhodňovala německou národnost. Zpočátku také byly zajedno v otázce pasivní opozice na říšské radě. Svorně obě seskupení postupovala v reakci na rakousko-uherské vyrovnání v roce 1867, jež se setkala s velkým nesouhlasem projeveným společnými demonstracemi.²⁰

¹⁶ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 109–110.

¹⁷ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. S. 15-16.

¹⁸ HAJN, A. Politické strany u nás. S. 13.

¹⁹ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 139–140.

²⁰ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. S. 17.

Další třaskavou skutečností byly tzv. fundamentální články. Změnu postojů a novou naději přinesl rok 1871, kdy se vedla jednání zástupců Národní strany (Rieger za Čechy, A. Pražák za Moravu) a Strany konzervativního velkostatku (Clam-Martinič) s vládou Karla Siegmunda Hohenzwarta o podobě fundamentálních článků.²¹ Tyto články vymezovaly nové státoprávní uspořádání českých zemí v rámci habsburské monarchie a také rozšíření pravomocí zástupců českého sněmu, v říjnu 1871 byly články schváleny na zemském sněmu. Pro odpor německorakouských a maďarských politických elit ale k potvrzení článků císařem nedošlo. Na to staročestí zástupci reagovali pasivní rezistencí, a to až do roku 1878. Největším zastáncem této taktiky byl František Palacký.²² Nové diskuse vypukly po přijetí zákona (1873), který nově upravoval pravidla přímých voleb do říšské rady. Zásadou nového znění volebního řádu se vídeňský parlament oprostil od závislosti na zemských sněmech a tím se jejich význam umenšil. Zejména tomu napomohl fakt, že čeští zástupci nebyli hlasováni přítomni, v opačném případě by němečtí liberálové nezískali dvoutřetinovou většinu hlasů. Všeobecné rozpaky a zklamání v očích veřejnosti podlomily zbytky mladočeské loajality ve staročeské vedení.²³

Otevřený rozvrat mezi mladočechy a staročechy nastal v letech 1873-1874, v tomto období se strany neshodly v otázce obeslání či neobeslání českého zemského sněmu. Situace se vyostřila v listopadu 1873 na společné schůzi, která měla rozhodnout další postup vůči zemskému sněmu. Hlasování dopadlo 47 hlasů ku 35 ve prospěch stoupenců pasivní rezistence. Přehlasovaná menšina se pak z větší části, v počtu 28 mladočeských poslanců, vzdala svých poslaneckých mandátů, jelikož v nich neviděla smysl. V lednu 1874 pak samo staročeské vedení vyloučilo ze společného klubu důvěrníků čtyři mladočeské osobnosti, a to: Karla Sladkovského, Jakuba Škardu a J. a E. Grégrovy. Nový směr mladočechům ukázalo osm moravských poslanců v čele s Aloisem Pražákem, kteří v lednu 1874 přišli do vídeňské říšské rady. Vleklé rozpory vyústily k vytvoření nové kandidátky mladočechů do voleb českého zemského sněmu v roce 1874, pomyslnou poslední kapkou byl vstup sedmi mladočechů do zemského sněmu v září 1874, mezi sedmi poslanci byl i Eduard Grégr. Nic pak nebránilo vzniku Národní strany svobodomyšlné v prosinci 1874.²⁴

Na území Čech přešla v této době velká část rolnictva k nově vzniklé straně, naopak na Moravě zůstala silná Národní strana zastřešující katolické, rolnické a dělnické obyvatelstvo. Strany pak k sobě našly cestu mezi léty 1878–1887, kdy vznikl společný poslanecký Státoprávní klub

²¹ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 113.

²² Tamtéž. S. 113.

²³ CIBULKA, P. Eduard Grégr a poslanecká sněmovna říšské rady. S. 130.

²⁴ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 296-30.

(18. května 1878) a strany tak vystupovaly společně. V roce 1879 se vytváří Český klub v říšské radě, jehož snahou byla koordinace české národní politiky v parlamentu. V Čechách pak aktivně české obyvatelstvo reprezentovaly do konce 80. let hlavně Národní strana a Národní strana svobodomyšlná, na Moravě a ve Slezsku působila jen Národní strana.²⁵

Rozpad klubu nastal zásluhou drobečkové aféry, která proběhla roku 1887. V květnu téhož roku *Národní listy* citovaly Riegrův výrok o postavení Čechů v říšské radě: „Když se nám nepodařilo passivním odporem vydobytí si svých práv jedním rázem, musíme je nyní sbírat po drobtech, a kdybychom tyto drobty měli sbírat třeba pod stolem!“²⁶ Tento dehonestující výrok měl z Českého klubu vynést Eduard Grégr, Rieger pak Grégra a tři další poslance z Českého klubu vyloučil. Skupina mladočeských poslanců přešla do přímé opozice vůči Riegrově politice, kterou Mladočeši právě pro její malou účinnost nazývali drobečkovou. Roku 1888 vytvořili Mladočeši Klub neodvislých českých poslanců na říšské radě, namířený proti staročechům.²⁷ V osmdesátých letech pak Mladočeši předběhli staročechy v organizační sféře, jak vzhledem k nově vzniklým spolkům, tak vzhledem k rozšiřující se mladočeské členské základně. Také míra aktivizace a agitace byla u mladší strany větší.²⁸

Avšak dle stranického systému byly tyto dvě strany vždy chápány jako součást jednoho politického tábora, a to národněliberálního. Ačkoli se organizační a programové úsilí odlišovalo, byl zde zájem o podobný okruh voličů, zejména o střední a zámožné vrstvy měšťanstva. Byla zde snaha získat tzv. inteligenci národa spatřovanou v právnících, učitelích a vyšším úřednictvu. Zejména po vzniku katolických a agrárních stran se česká voličská základna ztenčila o venkovské obyvatelstvo, avšak na Moravě a ve Slezsku se to nedělo tak markantně. Současně se tento blok vymezoval vůči německým politickým stranám a dle politického zaměření byl proti sociální demokracii, katolicismu a agrárikům.²⁹

Staročesi pak definitivně prohráli s Mladočechy faktickou bitvu o vedoucí stranu národněliberálního politického tábora. Nakonec šla Národní strana do říšských voleb roku 1897 společně s mladočeskou stranou. Zatímco v říšských volbách svou prohru staročesi uznali, v zemských volbách se nadále pokoušeli o prosazení některých svých kandidátů.³⁰

²⁵ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 31.

²⁶ GRÉGR, J. „Sbírejte drobty pod stolem!“ *Národní listy*, květen 1887.

²⁷ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 124.

²⁸ Tamtéž. S. 167.

²⁹ Tamtéž. S. 30-35.

³⁰ Tamtéž. S. 125-126.

4. Politický program

Se samotným pojmem politický či národní program se setkáváme již v době revolučního roku 1848/9, v té době měly podobu petice panovníkovi či veřejného prohlášení ideových či jiných zásad v tisku. V čele strany se nacházeli historik František Palacký a právník František Ladislav Rieger, kteří tvořili již politický program v roce 1848. Byly to výrazné osobnosti českého národa, jež se staly synonymem staročeské národní strany.³¹ František Palacký se přikláněl k přirozenému právu českého národa, byl zastánce myšlenky o nutnosti existence velkého státního útvaru, který ochraňuje menší národy před německou či ruskou expanzí, tedy byl to zastánce habsburské monarchie ale s rysy federativního zřízení a národní rovnoprávnosti. Rozkvět nastal na počátku 60. let 19. století, kdy se Národní strana začala politicky angažovat. V této době neexistoval závazně kodifikovaný program strany, ale pouze četná politická prohlášení. Nutnost sepsání politického programu pociťoval F. L. Rieger, tuto potřebu pak spojil s žádostí císaři, o udělení koncese k vydávání novin.³² 1. ledna 1861 vyšla v *Národních listech* nová verze politického programu, kterou sepsal sám Rieger. Zejména požadoval národní rovnoprávnost, rozsáhlé samosprávy a základní občanské svobody. Znovu byl politický program staročeské strany otisknut v prvním čísle listu *Národ*, dne 15. prosince 1863. Oproti původnímu programu byl nově přidán důraz na potřebu jednoty národa, který byl tvořen všemi společenskými třídami. Šlo o faktické vymezení se vůči mladočechům.³³ Program se zabýval státoprávním uspořádáním a novou podobou federativní přestavby monarchie. Zde byla v dohlednu spolupráce s polskými zástupci Haliče, německými autonomisty, slovinskými poslanci a dalšími autonomistickými zástupci monarchie. Nejúspěšnějším pokusem bylo vytvoření nadstranického, tzv. železného kruhu pravice zastupující tři politické kluby, stalo se tak v době vlády Eduarda Taaffeho. České politické uskupení však nemělo dostatečnou moc a vliv státoprávní ideu prosadit vůči maďarským a německorakouským postojům. Situace se značně vyostřila po vytvoření rakousko-uherského dualismu. Národní strana označila toto spojení 22. srpna 1868 za neústavní a postupovala předložením sněmovní deklarace 81 českých poslanců, která objasňovala domluvenou neúčast poslanců na zasedání zemského sněmu.³⁴

Pasivní postoj staročeské strany stál nakonec v popředí mladočeské kritiky vůči staročechům a posílil rozhodnutí o odchodu mladočeského klubu.³⁵

³¹ CIBULKA, P. Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890. S. 5.

³² Viz. detailní rozbor v kapitole 6.

³³ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 110-111.

³⁴ Tamtéž. S. 111-112.

³⁵ CIBULKA, P. Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890. S. 5.

V tuto chvíli opustíme společný program. Nyní se budeme zabývat samotným politickým programem Národní strany svobodomyslné.

Hlavním programovým pisatelem byl v mladočeské straně Julius Grégr, který vytvořil osmibodový program. Program byl na valném sjezdu 27. prosince 1874 schválen a hned 28. prosince 1874 vyšel v *Národních listech*. Program nesl název: *Resoluce národní strany svobodomyslné*.^{36 37}

- První bod programu zdůrazňoval liberální směr strany a politické svobody: „strana (...) bude usilovati o zřízení v pravdě svobodárná, spočívající na základech demokratických, tj. na rovném právu všech.“ Dále se strana zavázala hájit svobodu všech náboženských vyznání a také chránit český národ před absolutismem.
- V druhém bodu se strana vymezovala k otázce pasivní rezistence, již označila za nečinnost a netečnost: „aby (se) místo dosavadního trpného odporu zaujal odpor činný“- Tato činnost se měla znovu projevit na českém zemském sněmu, jde o jasné vymezení vůči staročeské politice. V otázce vstupu na říšskou radu ponechává rozhodnutí na všech zemských zástupcích českého národa.
- Třetí bod se vyslovuje k ochraně národností v zemi, žádná by neměla způsobit útisk té druhé. Dále se hovoří o větší samostatnosti a samosprávě pro země české.
- Čtvrtý bod zmiňuje snahu o úpravu sněmovního řádu: „aby nynější sněmovní řád volení opraven byl dle zásad všeobecného práva hlasovacího“. Poslední část zmiňuje snahu o rozšíření voličů směrem k lidem, kteří mohou volit v obecních volbách, ale ne v zemských.

Zajímavostí jistě je, že Jiří Malíř zmiňuje čtvrtý bod programu obecně jako požadavek na všeobecné volební právo,³⁸ avšak publikace Politické programy přímo dovysvětluje: „Mladočechům nešlo o zavedení úplného všeobecného hlasovacího práva, ale pouze o podstatné rozšíření okruhu voličů.“³⁹ Je zde tedy možné špatné pochopení situace čtenářem, který může dojít k závěru, že již v této době stáli mladočeši za úplným všeobecným volebním právem.

- Pátým bodem usilovala strana o zlepšení českého školství, zejména z hlediska samosprávy, bezplatného vyučování na národních a středních školách. V neposlední

³⁶ CIBULKA, P. Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890. S. 213-215.

³⁷ Hlavní prvky programu z roku 1874 se udržely do počátku 20. století. Program byl průběžně doplňován o různá svolání, projevy, memoranda, rezoluce a další.

³⁸ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 143.

³⁹ CIBULKA, P. Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890. S. 215.

řadě je nastíněno zvýšení platu učitelů, je to zřejmě problém, který neztrácí na aktuálnosti. Nejvýraznější zájem byl o zřízení české univerzity.

- Šestý bod se zabýval „hmotnými zájmy lidu“. Byly zde snahy o oživení průmyslu a obchodu a celkově o snížení všeobecné tísně. Tento bod tedy navazuje na důsledky hospodářské krize, která vypukla roku 1873.
- Sedmý bod byl velkým politickým úkolem, strana chtěla oživit veřejný zájem o politický a národní život. Aby obce a okresy samy aktivně politicky jednaly a naléhaly na sněm, například formou petic.
- Osmý bod hovořil o vnitřní jednotě strany a její organizaci: „...národní strana svobodomyšlná zvolí ze svého středu jednadvacetičlenný sbor důvěrníkův.“ Tento sbor se měl starat o veškeré potřeby strany a také svolávat politické přátele k valným sjezdům.⁴⁰

Významným dokumentem byla *Resoluce národní strany svobodomyšlné k obeslání říšské rady*, tato resoluce byla roku 1879 uveřejněna v *Národních listech*.⁴¹ Členové strany se na třetím valném sjezdu usnesli ke čtyřem základním bodům. Sjezd se zabýval tématy, která byla typická pro mladočechy: jazykovou rovnoprávností či rozšířením samosprávy, volebními řády na základě všeobecného hlasovacího práva, snahou posílit zákony, které chrání ústavní svobodu a také renovací školních zákonů, jež nebudou postavené na klerikalismu. Došlo i na řešení mezinárodní otázky ohledně bosensko-hercegovské okupace, strana žádala, aby poslanci takové jednání nepodporovali v zájmu slovanské soudržnosti.⁴²

Čtvrtý sjezd (1887) Národní strany svobodomyšlné a nové programové prohlášení postihuje narůstající nevoli k Taaffeho vládě a k provládní politice Českého klubu. Tuto dobu označuje prohlášení za „osmileté doufání v přízeň vlády, ve věrnost spojencův a v konečnou smířlivost národních odpůrcův“. Kritický pohled byl věnován domnělým spojencům a dosavadní neúspěšné snaze o jazykovou rovnost českého a německého jazyka. Stejně tak tuhé centralistické svírání státu neprospívá občanské a politické svobodě. Do popředí se dostaly myšlenky o reformě volebního řádu jak pro zemský sněm, tak i pro říšskou radu, a snaha dokázat prosadit všeobecné, rovné, hlasovací právo. Národní strana svobodomyšlná tímto prohlášením ukončila dobu organizační roztržičnosti, naopak nabrala cílevědomý směr za politickým vrcholem: „Pozvedáme hlasu za rozhodný, úplný a neodkladný obrat v celé

⁴⁰ CIBULKA, P. Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890. S. 213-215.

⁴¹ Národní listy. Resoluce, 16. září 1879. S. 1.

⁴² CIBULKA, P. Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890. S. 253.

dosavadní činné politice naší! Dosti již toho parlamentního sloužení vládě centralistické, která na osmý rok ignoruje nejspravedlivější požadavky naše.“⁴³

Představu politického programu strany doplňují také význačná volební provolání z let 1889 a 1891, pro tato léta je charakteristický mocenský boj mezi staročechy a mladočechy. Volební provolání z roku 1889 nazvané *Resoluce V.* volebního sjezdu Národní strany svobodomyslné k zemským volbám bylo zveřejněné až 25. června 1889 v *Národních listech*, ačkoli bylo prohlášení přijato na pátém valném sjezdu již 16. června 1889. Byl to tradiční krok mladočechů, kteří zveřejňovali své prohlášení až po tom staročeském, který vyšel 23. června 1889 v Hlasu národa. Vraťme se zpět k *Resoluci V.* valného sjezdu, jejímž autorem byl již tradičně Julius Grégr. Předvolební prohlášení zpočátku rekapituluje léta minulá, a to 60. léta a první volební provolání ze dne 7. března 1861, kdy Rieger a Palacký vyzývali voliče k volbě: „mužů svobodomyslných, kteří odříkají se zřízení zastaralých“. Grégr to hodnotí poznámkou: „Hlásili se tedy před 28 lety veškerí poslancové a politikové českého národa k zásadám svobodomyslným.“ Dále se pochvalně hovoří o zlomení centralisace a germanisace, povýšení českého jazyka na rovnoprávný jazyk a také o boji národa za obnovení státní samostatnosti zemí Koruny české. Následně je ještě zmíněna bezmezná nutnost vzniku národní strany svobodomyslné, jako strany s povinností zasáhnout, když Staročesi za podpory klerikálně-konservativních spojenců začali činit zpátečnická rozhodnutí, stali se poddajnými vídeňské vládě, ustupovali v důležité otázce jazykové rovnoprávnosti a další. „Tak z nutnosti a vlastenecké potřeby na obranu národního programu dříve všem společného (...) povstala a vzrostla strana naše, stojíc dnes silná a pevně zřízená.“ Po ještě dalším vymezení vůči staročechům přichází hlavní požadavky strategie strany, které jsou: samospráva a rovné právo, rozšíření osobních práv a politických svobod občanů, osvěta a větší samospráva ve vzdělávání, zrušení školného, hájení zájmů rolnické a dělnické třídy.⁴⁴ Nakonec strana uzavírá své prohlášení s jistým odhodláním a ohrazením se vůči pomluvám: „Nejsme stranou opoziční za každou cenu, nejsme stranou výstřední, podvratnou a násilnou. Způsob, jakým domáhati se toho hodláme, nevystupuje z mezí oprávněné, nutné a zákonné obrany.“⁴⁵

Velmi důležité bylo pro stranu provolání z roku 1891, jedná se o provolání k volbám do říšské rady. Na něm se odrážel vstup realistů do mladočeské strany a ústupky vyplývající z tohoto

⁴³ CIBULKA, P. Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890. S. 272-274.

⁴⁴ Zejména v „grégrovském“ období strany se mladočeši J. Barák a bratři Grégrové zajímají o sociální aspekt politiky, hlavně v otázce postavení dělníka ve společnosti. Vyznívaly zde snahy emancipovat národ pro sociální záležitosti.

⁴⁵ CIBULKA, P. Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890. S. 281-288.

kroku. Realisté v čele s Josefem Kaizlem byli považováni za umírněnou sílu, a naopak mladočeši vedení J. Grégrem zase za radikálnější sílu. Vzájemným působením se mladočeská strana ve svém radikalismu zmiřňovala. Do popředí se dle zájmu stran dostal požadavek na zavedení všeobecného volebního práva, který od počátku vzniku mladočeské strany byl v programu strany.⁴⁶ Volební prohlášení vyšlo 22. února 1891 v *Národních listech*, jeho autorem byl opět Julius Grégr. Autor se v počátku výzvy znovu neubrání srovnání se staročeskou stranou, které pro staročechy nevyznívá příliš příznivě: „Nedůvěra rostla rok za rokem, když poslanci staročestí nejen nemohli vykázat se cennějšími výsledky své politické činnosti pro národ (...) nedůvěra k nim rostla, když sami pomáhali rušiti i rovné právo jazykové.“ Poté následuje vyzdvihnutí mladočeských poslanců, kteří jsou oddáni národu a ne vídeňskému arbitru: „Národ volá na obranu svou do zákonodárného sboru vídeňského nové zástupce, muže nezavázané slibem na prospěch vídeňských úmluv, muže neodvislé, odhodlané k rozhodnému a obětavému zastupování, nelekající se žádných obtíží ani výhrůžek.“ Vedle již zmíněného hlasovacího práva se mladočeští poslanci chtěli dále domáhat federativní úpravy říše a zjednat tak právo zemí Koruny české na samosprávu.⁴⁷

Roku 1894 byla sborem důvěrníků přijata tzv. *Nymburská resoluce o programu strany a postupu její, jakož i o poměru k stranám jiným*. Resoluce v prvním bodu potvrzuje závaznost volebních svolání z let 1889 a 1891. Druhý bod se zabývá taktickým postupem strany a nesouhlasí s programem vlády, který odporuje politickému, národnímu a sociálnímu programu Čechů. Strana tedy přechází do důsledné opozice vůči parlamentu. Třetí bod nejprve popisuje poměr mladočechů k dalším stranám. Nejbližší vztah má k Lidové straně na Moravě, tu považují za svoji součást. Oproti tomu se staročeskou stranou nelze udržovat součinnost, vzhledem k tomu, že bojuje proti opozičnímu stanovisku mladočechů. Strana si chce udržet přátelské vztahy s vlasteneckými kněžními, ale klerikální strana je „nebezpečím pro národní a osvětový postup národa českého“. Na konci je vyjádření k pokrokovým a dalším moderním hnutím, která jsou vítána, pokud se ale podřídí programu a vedení strany svobodomyšlné. Na konci tohoto bodu resoluce hovoří o snaze zabývat se sociálními reformami a povznesením dělnictva skrze: „vydobyti politických práv a zlepšení sociálního i hmotného postavení“.⁴⁸

⁴⁶ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 144.

⁴⁷ CIBULKA, P. Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890. S. 324-327.

⁴⁸ ŠKARDA, V. Národní strana svobodomyšlná a její program. S. 104-110.

Po neúspěších s jazykovou politikou a po celkovém úpadku liberalismu nastala inovativní tvorba programu. Nový program souzněl s nastupující Kramářovou tzv. pozitivní politikou. Základem této politiky byla taktika „volné ruky“, která určovala případný postup mladočechů dle konkrétního případu. Tedy strana nestála v principu proti vládě, rozhodovala se dle konkrétní situace a dle zájmů strany se mohla rozhodnout podpořit ji či přejít do opozice.⁴⁹

V roce 1907 přijali mladočeši nový program, který se znovu soustřeďoval na přiznání samostatnosti pro země Koruny české. Byly zde snahy o větší podíl na státní moci, na dvojjazyčnosti státních úředníků, zákonnou ochranu menšin, zavedení všeobecného a rovného hlasovacího práva s poměrným zastoupením menšin i pro zemské sněmy, a celkové zvýšení vážnosti zemských sněmů. Program se vyjadřoval i ke školství, soudnictví, zdravotnictví a dalším resortům. Byla zde opět snaha oslabit vliv církve ve veřejném životě. Vedle vnitrostátních záležitostí program hovořil i k mezinárodním otázkám, ke vztahu zahraniční politiky, či poměru k Uhrám. Nejobsáhlejší části programu však patřily hospodářským otázkám. Strana se také začala označovat jako strana „národní, státoprávní, svobodomyšlná, demokratická“. Ačkoli šlo o program velmi líbivý pro mnohé kategorie občanů, řada rolnictva a část živnostenstva dala ve volbách r. 1907 přednost jiným stranám, úspěšní byli zejména agrární strana, sociální demokraté a národní socialisté. Mladočeši se tak postupně více orientovali na vyšší měšťanské a podnikatelské vrstvy.⁵⁰

⁴⁹ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 145.

⁵⁰ Tamtéž. S. 145-146.

5. Politický vývoj strany

Ještě před samotným vznikem Národní strany svobodomyslné se budoucí vedení pokoušelo získat řadu stoupců, vedle tiskové agitace také založením řady spolků. Nešlo však o dlouhodobé počiny. První založený spolek Slovanská lípa vznikl roku 1869 a hned o měsíc později zanikl. Mezi další spolky patřily Český demokratický spolek (1870) či Národní klub (1873), který byl v roce 1875 přejmenován na Klub národní strany svobodomyslné. Tento klub se stal faktickým organizačním základem a politickým centrem mladočechů až do 90. let.⁵¹

5.1. 70. léta

Důležitým mezníkem byl rok 1873, kdy byly parlamentem přijaty návrhy volební reformy. Reformován byl způsob voleb do říšské rady a zákon o říšském zastupitelstvu. Nově se zvýšil počet poslanců poslanecké sněmovny, dosavadní počet 203 byl navýšen na 353 poslanců. Pro české země byl stanoven možný zisk mandátů: Čechy 92 míst, Morava 36 míst a Slezsko 10 míst. Roku 1873 se tak začalo do říšské rady volit přímo (kromě venkovské kurie) a volby měly probíhat ve čtyřech kuriích, a to ve velkostatkářské, městských obcí, obchodní a živnostenské, venkovských obcí.⁵² První volby podle nového volebního zákona proběhly záhy, v říjnu 1873, jak vyplývá z předešlých kapitol, zvolení čeští poslanci odmítli vstoupit do říšské rady, naopak moravští poslanci se rozhodli pro vstup. Za to jim *Národní listy* velmi spílaly a nazývaly jejich krok: „citelnou, ba osudovou ranou“.⁵³

Vznik Národní strany svobodomyslné se udává dnem 27. prosince 1874, stalo se tak v Praze. Pro stranu se vžila další synonymní označení mladočeská strana či zkráceně mladočeši. Faktický letopočet z předešlé věty však nehovoří o dlouhém působení mladočechů v rámci Národní strany, kde její vznik sahá do 60. let. Základním stavebním kamenem tohoto stranického křídla byl Julius Grégr a tvorba *Národních listů* právě na počátku 60. let, kde se mladočeši, jak je označovaly některé německé listy, začali vymezovat vůči konzervativnímu vedení Palackého a Riegra.⁵⁴ Zde popis opustíme, jelikož rozpad Národní strany a vznik nové strany je popsán ve třetí kapitole. Nyní se budeme zabývat vývojem strany od prosince roku 1874. Jak již bylo zmíněno výše, mladočeská strana byla v základu honorační stranou, do které vstupovali hlavně vlivně postavení a veřejně známí muži. Organizační oporou byl řadu let sbor důvěrníků, do kterého byli jmenováni mladočeští stoupcí z celých Čech, do čela byl

⁵¹ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 148-149.

⁵² URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 262.

⁵³ Tamtéž. S. 298.

⁵⁴ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 139.

jmenován Karel Sladkovský. Důležitost sboru dokazuje také první sjezd strany, který byl svolán právě jako sjezd důvěrníků. Do organizační struktury spadá vytvoření ústředního volebního výboru v Praze, stalo se tak roku 1875. Byla zde i velká snaha o zřízení okresních volebních výborů, ty však neměly až na výjimky trvalý a vlivný charakter. Vzhledem k nepříteli detailní organizační provázanosti připadl rozhodující vliv na vedení Klubu národní strany svobodomyšlné a pak na významné postavy sboru důvěrníků zastoupené K. Sladkovským, J. Grégrem a J. Kučerou.⁵⁵

O vzniku mladočeské strany v roce 1874 však můžeme hovořit jen na území Čech. Na Moravě v tomto období k žádnému frakčnímu dělení vůbec nedošlo. Stalo se tak až o mnoho let později, a to roku 1894 přičiněním Adolfa Stránského. Do té doby chyběly k tomuto kroku vůdčí osobnosti, ale také opora tisku, který by opoziční hnutí spojil jako v případě *Národních listů* v Čechách.⁵⁶

Na počátku vzniku měla strana obtíže se výrazněji prosadit, naopak přicházela určitá stagnace. Vzhledem k jejímu jednotvárnému útoku na staročechy ohledně politiky pasivní rezistence a aliančním vztahům se šlechtou a církví nebylo možné získat dostatečný počet příznivců. V březnu roku 1875 se konaly doplňovací volby do zemského sněmu, mladočeši získali další dva mandáty, celkově tak měli obsazených devět míst. Velký krach nastal v říjnových volbách do říšské rady roku 1875, kdy strana získala v osobě Sladkovského pouze jeden mandát. Zásluhou doplňovacích voleb do zemského sněmu v dubnu 1877 získal další mandát, v pořadí již desátý pro mladočeskou stranu, Julius Grégr.⁵⁷

Problémem byla také vrůstající nejednota uvnitř strany, kdy se opět začalo tvořit umírněné křídlo zastoupené Juliem Grégrem a Karlem Sladkovským, proti nim radikálnější část zastoupená Eduardem Grégrem. Tyto rozpory byly urovnány na sjezdu strany roku 1879 a také možností vstupu na říšskou radu.⁵⁸

Důležitým posunem v politických vztazích bylo vytvoření společného Českého státoprávního klubu (1878) na zemském sněmu. Nejprve byl Státoprávní klub proti vstupu na říšskou radu, což velmi nelibě nesl Eduard Grégr, který prosazoval bezpodmínečný a neodkladný vstup na říšskou radu a ze státoprávního klubu odešel. Opětovné sblížení mladočechů a staročechů v roce 1878 zapříčinilo jisté upozadění mladočeských poslanců, kteří se dostali do vleku staročeských

⁵⁵ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 149.

⁵⁶ Tamtéž. S. 141.

⁵⁷ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 302.

⁵⁸ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 164.

poslanců. V srpnu 1879 jednali Rieger, Pražák, Sladkovský a další s ministrem vnitra Taaffem o podmínkách českého vstupu na říšskou radu. Taaffe slíbil „opravu volebního řádu do sněmu, jazykovou rovnoprávnost v českých zemích, zřízení české univerzity a přijetí českého státoprávního ohrazení císařem“. Vstup na říšskou radu byl opět dohodnut po šestnácti letech rezistence.⁵⁹

Uvnitř říšské rady byl vytvořen společný Český klub (říjen 1879), ke klubu náležely i další politické množiny, spolu s mladočechy a staročechy spolupracovali konzervativní velkostatkáři a moravští poslanci Národní strany. Do čela klubu byl zvolen F. L. Rieger a místopředsedy se nakonec stali J. J. Clam-Martinič⁶⁰ a Fr. Šrom. Tito pánově tvořili pětičlenný výbor klubu doplněný staročechem A. O. Zeithammerem a mladočechem A. P. Trojanem. Tato pozice za mladočechy by zřejmě náležela taktéž zvolenému Karlu Sladkovskému, ten ale nemohl pro své onemocnění mandát vykonávat a v září 1879 se místa vzdal.⁶¹ Český klub se stal součástí již zmíněného tzv. železného kruhu pravice, do kterého patřili slovanští a němečtí katoličtí říšští poslanci. Nové uskupení sloužilo jako pomocná síla Taaffeho vlády,⁶² která tak dokázala oslabit německé liberály. Klub dokázal získat řadu ústupků pro Čechy, ale samozřejmě s ambicemi, které Češi měli, to nemohlo být srovnatelné. Z výčtu úspěchů a snah, které se povedly postupně prosadit, jmenuji souhrnně např. jmenování A. Pražáka, vůdce Národní strany na Moravě, ministrem v Taaffeho vládě; vydání Stremayrových jazykových nařízení v dubnu 1880, které dovršily snahy na jazykovou rovnoprávnost v úředním styku; zákonem z roku 1882 byla rozdělena tehdejší pražská Karlo-Ferdinandova univerzita na českou a německou. Jindy však čeští poslanci nedali na nevoli voličů a raději se podřídili zájmům vlády, jako například při úpravě pozemkových daní roku 1882, o rok později přijetí novelizovaného živnostenského řádu, nebo téhož roku projednání školské novely, která zvětšila krizi uvnitř Českého klubu. Mladočeši se od některých kroků svých politických partnerů přímo distancovali, dostávali se do konfliktu rolí v politice vídeňské a české. Ve Vídni se i přes některé neshody podřizovali staročechům v politickém jednání, ale naopak na domácím území mladočeši často vstupovali do opozice a zásluhou tisku vrůstala veřejná nevole ke staročeským předákům.⁶³

⁵⁹ CIBULKA, P. Český klub na říšské radě (1879-1887). S. 46-49.

⁶⁰ Jindřich Jaroslav Clam-Martinič byl vedoucím představitelem Strany konzervativního velkostatku.

⁶¹ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 322-329.

⁶² Eduard Taaffe působil jako předseda předlitavské vlády od r. 1879 až do roku 1893.

⁶³ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 164-166.

5.2. 80. léta

Roku 1881 umírá první předseda mladočeské strany Karel Sladkovský. Na jeho místo postupně nastupuje Julius Grégr, který jako majitel *Národních listů* a tvůrce řady politických programů má ve straně největší vliv. Mezi další muže v popředí strany ale nedosahující možnosti J. Grégra patří: Eduard Grégr, František Tilšer a Emanuel Engel.⁶⁴

Až v druhé polovině 80. let se začali mladočeši opět aktivněji prosazovat, a to hlavně vlivem agrární krize (1883-1887) a všeobecné veřejné nevole vůči vídeňské politice. Mladočeši začali iniciovat lepší organizační postavení a chtěli získat na svou stranu vzniklé opoziční rolnické hnutí a živnostenstvo.⁶⁵ Sociální problémy prostupovaly společnost, zasáhly dále studentstvo a dělnictvo. Mladočeši získali tyto vrstvy na svou stranu.⁶⁶

Roku 1883 byly vypsané nové volby do českého zemského sněmu, zvítězila konzervativní česká šlechta ve velkostatkářské kurii. Za mladočeskou stranu bylo zvoleno dvanáct mladočechů – E. Grégr, Fr. Tilšer, K. Tůma, E. Engel a další. Síla tohoto dvanáctičlenného uskupení ale nebyla dostatečná.⁶⁷

Zásluhou mladočeského sjezdu důvěrníků v roce 1883 v Praze započal vznik nových politických spolků. V Praze se nejvíce o nové spolky zasloužili Julius Grégr či Jan Kučera, v oblasti Čech pak např. Ervín Špindler či Bedřich Pacák. Do roku 1888 se podařilo v Praze založit na patnáct politických klubů, které vedle tolik zdůrazňované inteligence sdružovaly i drobné řemeslníky, živnostníky a obchodníky. V celých Čechách pak šlo o téměř sedmdesát politických klubů a spolků, naopak staročeši měli pouze šest politických spolků. Významnou stranickou oporou se stal Spolek Sladkovský (1880), jenž vyvíjel jak vysokou agitační činnost, tak centralizační snahy na ostatní podřízené seskupení.⁶⁸

Roku 1885 se udály další parlamentní volby, v této době měl Rieger v Českém klubu stále silnou pozici a příchodu nových poslanců se nebál: „Přijdou-li tam mladí, však si z nich zase vychováme staré!“ A jak předpokládal, dokázal prosazovat staročeskou koncepci nad tu mladočeskou. Po volbách pak Rieger pronesl silná slova o mladočeších: „Co se týče Mladočešství, může se říci, že se jaksi vůbec ztrácí. Eduard Grégr se chová velmi rozumně,

⁶⁴ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 150.

⁶⁵ Tamtéž. S. 149-150.

⁶⁶ Tamtéž. S. 167.

⁶⁷ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 370.

⁶⁸ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 150.

pravými Mladočechy jsou nyní vlastně Engel a Vašatý.“ Vašatý se dokázal prosadit sám, ačkoliv byl ze společné kandidátky Českého klubu vyloučen.⁶⁹

Situaci v 80. letech rozdmýchal jednak spor o Rukopisy, ale také článek *Naše dvě otázky*.⁷⁰ *Národní listy* tak postupně útočily nejen na T. G. Masaryka, ale i na J. Kaizla či historiky J. Golla a A. Rezka. Tento slovní útok na staročeské poslance byl i politickým martyriem. Grégr se postavil na obranu vlasteneckých hodnot a mladočeši tak měli novou oživující aktivitu. V této době také nastala krize v Českém klubu a mladočeši započali obrodu své strany. Eduard Grégr spolu s dalšími třemi poslanci svolal na 11. dubna 1887 čtvrtý sjezd strany.⁷¹ Sjezd se rozhodl znovudobýt politické pozice a připravil nové programové prohlášení, které hlásalo obrat dosavadní politiky.^{72 73}

Zánik spolupráce mezi mladočeskou a staročeskou stranou v rámci Českého klubu zapříčinila již dříve zmiňovaná drobečková aféra.⁷⁴ Český klub měl projít „úplnou rekonstrukcí“. V této době získávají bratři Grégrové stále silnější pozici uvnitř strany a stávají se tváří tvorby mladočeského obrození. Mimo nový proud se tak dostává dosavadní nástupce Sladkovského Alois Pravoslav Trojan. Postupně se však začala na politickou scénu dostávat „třetí síla“, a to skupina realistů. Pro tu byl stěžejní rozchod Josefa Kaizla se staročechy roku 1887, který se poté spojil s T. G. Masarykem a K. Kramářem. Realisté neměli připravenou pozici na samostatné působení, snažili se najít spojence. Masaryk na začátku roku 1889 započal nelehká jednání s Riegrem, jejich vztahy byly ale poznamenány sporem o Rukopisy.⁷⁵

Blížily se volby do zemského sněmu v létě 1889 a následující volby do říšské rady roku 1891. Mladočeši vyvíjeli nový politický tlak a snažili se získat další skupiny voličstva. Na svou stranu chtěli mladočeši zlákat pokrokové hnutí studentstva a dělnické mládeže a zejména novou stranu realistů, spravovanou T. G. Masarykem, spolu s ním byli ve vedení strany K. Kramář a J. Kaizl. Červnové volby znamenaly výrazný posun pro mladočeskou stranu, která získala 39 mandátů, ačkoli staročesi obdrželi 58 mandátů, u mladočechů nastalo čtyřnásobné zlepšení oproti předešlému volebnímu výsledku.⁷⁶

⁶⁹ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 371-371.

⁷⁰ Viz. kapitola 7.2. S. 48-49.

⁷¹ První sjezd strany se uskutečnil v prosinci roku 1874, druhý roku 1875 a třetí roku 1879.

⁷² Programové prohlášení čtvrtého valného sjezdu Národní strany svobodomyšlné je podrobněji rozebráno ve čtvrté kapitole. S. 17-18.

⁷³ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 384-386.

⁷⁴ Viz. třetí kapitola. S. 14.

⁷⁵ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 386-389.

⁷⁶ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 168.

5.3. 90. léta

Na počátku 90. let bylo organizační úsilí mladočeské strany značně modernizováno, a to hlavně zásluhou přijetí prvního pevného organizačního statutu strany. Některé prvky byly zachovány ale nově písemně zachyceny. Byl zachován nejvyšší orgán strany, a to sjezd spolu poslanceckými kluby a sborem zemských důvěrníků. Do sboru patřili všichni mladočeští poslanci a sjezdem volení zemští důvěrníci. Pod sbor důvěrníků spadal i nově zřízený výkonný výbor, který postupně upozadoval sbor důvěrníků. Hlavním představitelem nového výkonného orgánu se stal F. Tilšer. Roku 1892 došlo k rozšíření výkonného výboru o stranickou kancelář neboli sekretariát. Tento nový subjekt měl na starost administrativní činnost a agitaci. Byly zavedeny povinné finanční příspěvky z poslanceckých diet a členské příspěvky. Strana však nefungovala na principu stranického členství, loajálnost ke straně se prokazovala při volebních výstupech, kdy poslanci měli zachovávat věrnost stranickému programu.⁷⁷

Vedle oficiálních organizačních součástí strany pronikali mladočeši i do nepolitických organizací. Jednalo se například o „kulturní a hospodářské spolky, sokol, národní jednoty, měšťanské besedy, školské spolky a rady, obecní a městská zastupitelstva ale také banky, spořitelny, obchodní a živnostenské komory a další spolky a grémia.“⁷⁸

Revoluční výsledek se dostavil v říšských volbách v březnu 1891. Ačkoli politická situace byla napjatá, staročeši věřili v reálný zisk přibližně 10 až 12 mandátů. O to překvapivější bylo drtivé vítězství mladočechů, kteří získali 35 mandátů. Staročeši obdrželi pouze jeden mandát v kurii městské a taktéž v kurii obchodní a živnostenské. Největší podíl na mladočeském úspěchu nesl radikálně opoziční postoj mladočechů vůči punktacím.⁷⁹ Zásluhou velké kampaně v tisku získala mladočeská strana náklonost veřejného mínění. Výstižné bylo hlavní heslo mladočechů „pryč s punktátory“.⁸⁰ V *Národních listech* 21. února 1890 vyšlo vyjádření mladočechů, perem Julia Grégra, k usnesení vídeňské konference, na které byly punktace přijaty. Zmíním zde několik bodů, které Grégr kritizuje, zejména správní jazykové rozdělení: „Rozdělení úřadův dle jazykového území trhá se tisícileté jednotné ústrojí tohoto království, (...) na místo této jednoty, má se tvořiti dvojí území se dvojí správou a dvojím právem.“ Autor dále dodává, že němčina zůstává na českém území „jazykem povýšeným, jazykem privilegovaným“, dokladem je i následující úryvek: „v českých okresích musí každý úředník vedle českého jazyka býti znalým

⁷⁷ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 151.

⁷⁸ Tamtéž. S. 152.

⁷⁹ Punktace = politický plán o česko-německém vyrovnání z roku 1890, obsažený v 11 usneseních. Šlo o národně správní rozdělení Čech, na kterém se dohodla vídeňská vláda, německá liberální strana, velkostatkáři a staročeši. Mladočeši nebyli vůbec přizváni na vídeňská jednání.

⁸⁰ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 397-400.

i němčiny, aby Němec v celé zemi nacházel plného zastání ve svém jazyku.“ Vedle jazykových opatření se punktace zabývaly např. změnou volebního řádu pro obchodní a živnostnické komory nebo ohraničením soudních okresů dle jazyka.⁸¹ Celkové vyznění punktací pro český národ je vyjádřeno zde: „Úmlovami vídeňskými je tedy nepopíratelně ohrožena jednota země, jímí je zřejmě protržena zásada rovného práva. Jímí nadřazuje se na dosavadní míru německému živlu a činí bezprávi a křivda našemu národu, ba porušuje se i sám základní zákon ústavní, jímž zabezpečeno bylo rovné právo všech národů v říši.“⁸² Mladočeši punktace jednoznačně odmítli a v průběhu dalších měsíců se snažili realizaci punktací zastavit. Národní strana naopak svou podporu vídeňským punktacím zaplatila vedle politického debaklu také odchodem řady staročeských poslanců do mladočeského klubu, zejména významný byl odchod Jakuba Škardy.⁸³ Na politické scéně vzniklo hnutí Škardovců, patřili k nim Jakubovi synové, Václav a Vladimír, řada významných osobností, mezi nimi například Antal Stašek. Hnutí se pokoušelo o vznik vlastní strany, tento pokus však nebyl úspěšný a hnutí se na jaře 1891 připojilo k mladočechům. Nejprve spolupracovali ve straně s realisty, nakonec se přidali ke Kaizlově politice a spolu s ním se podíleli na nymburském programu.⁸⁴

Po volebním vítězství musela mladočeská strana najít nový směr, do této doby zastávala pozici radikálně opoziční strany, po volbách byla stranou vůdčí. Strana však byla značně rozdrobená, kromě základajícího jádra se začali ve straně prosazovat bývali staročesští poslanci (J. Škarda, K. Adámek), skupina realistů (Masaryk, Kramář, Kaizl) a nově zvolení poslanci za rolníky V. Janda a za živnostníky Václav Březnovský. Spojení mladočechů a Masaryka vydrželo pouze do roku 1893, kdy Masaryk ze strany odešel.⁸⁵ ⁸⁶Na českou politickou scénu v polovině 80. let vstoupilo pokrokové a omladinové hnutí, které vytvářelo mladočeskou opozici v prostředí studentských spolků a časopisů. Mezi hlavní organizátory patřili například filozof Antonín Hajn, studenti práv Antonín Čížek a Alois Rašín nebo student filozofie Karel Stanislav Sokol.⁸⁷

Uvnitř mladočeské strany se od roku 1891 vytvořil dvojí přístup k politickým otázkám – radikální a oportunní.⁸⁸ Mladočeši v čele s J. Grégrem tvořili radikální proud, který od vlády ani parlamentu nic neočekává. Důležitá byla naopak vlastní síla a sepětí národa. Oportunní křídlo, které nejprve zastávali realisté, prosazovalo vyjednávání s vládou a podřízení se

⁸¹ CIBULKA, P. Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890. S. 306-313.

⁸² Národní listy. 21.2.1890. S. (1-2).

⁸³ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 168.

⁸⁴ KUČERA, M. Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889-1895). S. 116.

⁸⁵ Působení T. G. Masaryka v mladočeské straně popisuje kapitola 7.2.

⁸⁶ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 168.

⁸⁷ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 430.

⁸⁸ Oportunní = politika, která čeká na správnou příležitost, okolnost či okamžik, který přichází z vnějšku.

parlamentním prostředkům. Když se pak na přelomu století dostala státoprávní politika do krize (zejména po stažení Badeniho jazykových nařízení), převládla ve straně vlna oportunistu.⁸⁹

Roztříštěním staročeského politického vlivu zanikl Český klub, který do té doby spojoval zástupce českých zemí. Moravští liberálové vytvořili nový Moravský klub, do kterého se uchýlili i dva staročestí poslanci. Mladočeši obnovili Klub neodvislých poslanců na říšské radě, kterému předsedal Emanuel Engel. Situace v parlamentu se změnila na červnovém zasedání o rozpočtu roku 1891. Taaffe získal nově provládní podporu u německých liberálů, naopak mladočeši hlasovali proti vládě.⁹⁰ Velký krok učinili mladočeši na půdě říšské rady, v březnu 1893 podal Jan Slavík návrh na volební reformu, která by zásadně změnila dosavadní stavovský systém kuriového parlamentarismu v demokratický systém všeobecného a rovného zastoupení. Mladočeši tak dostáli jednomu z hlavních vytyčených programových bodů od vzniku strany. Návrh konkrétně upravoval počet členů poslanecké sněmovny, která by nově měla 400 členů, 146 mandátů bylo určeno pro zástupce české země. Zástupci byli voleni všeobecným, přímým, rovným a tajným hlasováním. Volit mohli muži starší čtyřiaadvaceti let, kteří nebyli v chudinské péči či v aktivní vojenské službě. Naopak pasivní volební právo bylo určené občanům starším třiceti let.⁹¹

Obtížná situace byla na českém zemském sněmu, kde stále působili zvolení poslanci z roku roku 1889. Ačkoli pozice pro staročechy byla na říšské radě nepříznivá, na zemském sněmu své postavení stále měli. Bylo však jasné, že je to situace dočasná, a proto staročechy mezi sebou jednali, zda nemají mladočechům ustoupit rovnou. Na to reagoval přímo předseda vlády Taaffe, který žádal, aby staročechy na svých pozicích zůstali, potřeboval totiž realizovat přijaté punktační dohody. Nakonec staročechy zůstali na pozicích až do nových voleb v roce 1895.⁹²

Do této doby také spadá propojení mladočeské strany s Lidovou stranou na Moravě, došlo k tomu na sjezdu v Nymburku roku 1894. Jak již bylo zmíněno výše, hlavní podíl na tom měl A. Stránský, spolu s ním J. Tuček a J. Vychodil. Nešlo však o dokonalé splynutí stran, organizační vazby se nepodařilo účelně propojit.⁹³ Jsou zde vidět snahy o získání větší masy voličů, to například dokládá i založení Selské jednoty pro Království České (1889), jež mělo sdružovat různá opoziční rolnická hnutí a mladočeši nad tím drželi patronát. Tento segment rolníků byl pak velmi přínosný při zemských volbách roku 1889 na poli přesvědčování voličů.

⁸⁹ KUČERA, M. Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889-1895). S. 124.

⁹⁰ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 410-413.

⁹¹ Tamtéž. S. 418-422.

⁹² Tamtéž. S. 414.

⁹³ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 154.

Selská jednota však byla již roku 1890 zrušena. Nahradila ji ale roku 1891 Zemská selská jednota pro království České a opět cílila na podporu mladočechů v dalších volbách. Mladočeši měli zájem i na získání přízně u živnostenstva, nedošlo však k takovému úspěchu jako u rolníků a např. vytvořená Živnostenská jednota pro království České (1894) nedokázala naplnit stranická očekávání.⁹⁴

Josef Kaizl po vstupu do mladočeské strany začal politiku strany velmi ovlivňovat. Po roce 1893 začala jeho osobnost nabývat vážnosti ve straně, zastupoval nově nastupující provládní politickou taktiku, která odsunula „grégrovskou“ politiku. Změnu nastolil již zmíněný sjezd v Nymburku, kde Kaizl formuloval program strany. Nymburský program potvrzoval volební svolání z let 1889 a 1891, opíral se o českou buržoazii a předznamenával budoucí orientaci na finanční kapitál.⁹⁵ Po roce 1894 nebyla politika mladočechů tak opoziční a radikální. Směr strany se odchyloval od jejích počátků, rozpory vyvstaly současně mezi stranou a rolnictvem a také mezi studentstvem. V čele strany postupně pronikali do popředí umírnění politici, což de facto zapříčinilo rozchod s opozičními radikálními skupinami. Mladočeši se na nymburském sjezdu přímo distancovali od hlavních zástupců pokrokového hnutí, kteří byli pronásledováni v procesu s Omladinou.^{96 97} Této napjaté době předcházelo vládní vyhlášení výjimečného stavu v Praze. Výjimečný stav trval od září 1893 do října 1895. Úřady tak mohly likvidovat pokrokařský tisk a zatýkat demonstrující studenty. Celkem bylo ve velkém procesu odsouzeno na osmašedesát omladinářů a pokrokařů. Mladočeská strana nesouhlasila s vyhlášením výjimečného stavu a řada poslanců odmítala tento krok v parlamentu schválit. Nejvíce se proti tomuto stavu kriticky vymezoval Eduard Grégr. Špatné světlo dopadlo na mladočechy poté, co byl zavražděn jeden z hlavních svědků obžaloby vůči pokrokovému hnutí. Ze spolupachatelství na tomto činu bylo obžalováno několik mladočeských členů. Diplomatickým úsilím však byla situace urovnána.⁹⁸

Roku 1896 byla přijata Badeniho volební reforma, která zavedla do poslanecké sněmovny říšské rady pátou, tzv. všeobecnou kurii, která umožnila aktivní volební právo mužům starším 24 let. Zbývající kurie získaly druhý volební hlas v kurii všeobecné.⁹⁹ V březnu 1897 se konaly

⁹⁴ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 157.

⁹⁵ KUČERA, M. Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889-1895). S. 105-107

⁹⁶ Proces s Omladinou = politická aféra a následný vykonstruovaný soudní proces v letech 1893-1894. Alois Rašín, Stanislav Kostka Neumann, Antonín Hajn aj. byli odsouzeni za tajné spolčování v údajné organizaci „Omladina“, která měla mít protistátní a protispolečenské úmysly.

⁹⁷ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 169.

⁹⁸ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 432-433.

⁹⁹ ŠTAIF, J. Česká národní společnost a její politické elity v letech 1848-1911. S. 26.

parlamentní volby. Výsledek voleb potvrdil nejsilnější pozici na české politické scéně pro Národní stranu svobodomyslnou. Mladočeši získali převratných 60 mandátů.¹⁰⁰ Národní strana svobodomyslná postupně opustila rovinu opoziční strany a stala se stranou provládní, zejména vyjadřovala podporu Badeniho vládě.¹⁰¹ S Badeniho pomocí chtěli mladočeši prosadit jazyková nařízení, která by znamenala zrovnoprávnění češtiny s němčinou v úředním styku.¹⁰² Království české se jazykových nařízení dočkalo v dubnu 1897, úředníci dostali čtyřletou lhůtu na prokázání jazykových znalostí českého i německého jazyka.¹⁰³ Důležitost jazykové rovnoprávnosti tkvěla ve dvojazyčnosti úřadů, což by se Čechům a potažmo mladočechům hodilo k dosažení vyšších státních pozic. Tato doba bývá označována jako tzv. etapová politika,¹⁰⁴ hlavní postavou této politiky byl Josef Kaizl, který roku 1898 vstoupil do vlády Františka Thuna. Strana tak postupně nabírala nový směr, a to přes velké protesty radikální části strany, zejména bratři Grégrů. Namísto jednorázového zásadního prosazení státního práva se poslanci spokojili s postupným naplňováním cíle po malých dílčích krůčcích. To velmi nápadně připomíná tolik kritizovanou staročeskou „drobečkovou politiku“.¹⁰⁵ Mladočechy následně opustil další spojenec, a to agrární hnutí. Agráři cítili, že mladočeši dostatečně nehájí jejich zájmy.¹⁰⁶ Ztrátu podpory rolnictva se podstatně zúžila sociální základna strany.¹⁰⁷

Předlitavskou parlamentní politiku poznamenala změna ve vedení, v listopadu 1897 byl Badeni donucen podat demisi. Na jeho místo ministerského předsedy nastoupil 1. prosince Paul Gautsch, který revidoval jazyková nařízení a v březnu 1898 publikoval vlastní nařízení. Zachována byla rovnost obou jazyků v Čechách, navíc byly zřízeny tzv. jazykové okresy české, německé a smíšené s jedním nebo oběma jazyky. Poté, co vydal Gautsch nová nařízení, podal také demisi. Dne 7. března 1898 ho nahradil František Thun (hrabě Thun-Hohenstein), který již v den svého nástupu do nové funkce přednesl ucelený seznam členů nového kabinetu (velmi významné bylo pro mladočechy jmenování Josefa Kaizla ministrem financí). Ačkoli Thunova vláda přijala za svá Gautschova jazyková nařízení, německá pokroková strana a německá lidová strana je odmítly. Následně se parlament nedokázal na dalších jednáních dohodnout. A tak následoval obdobný scénář, Thunova vláda v září 1899 podala demisi. Po neúspěšných

¹⁰⁰ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 456-457.

¹⁰¹ Kazimír Badeni byl v čele předlitavské vlády od 30. září 1895 do 30. listopadu 1897.

¹⁰² MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 169.

¹⁰³ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 460.

¹⁰⁴ Etapová politika = uskutečňování českého historického práva po určitých etapách. Šlo o postupné získávání drobných pozic a postupnou snahu o liberalizaci a demokratizaci monarchie. Tento koncept prosazoval J. Kaizl a G. Eim.

¹⁰⁵ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 144-145.

¹⁰⁶ 6. ledna 1899 vznikla v Praze samostatná Česká strana agrární.

¹⁰⁷ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 169.

pokusech se vrátil stav jazykových opatření do doby, než vyšla Badeniho jazyková nařízení.¹⁰⁸ Důležitý směr mladočeské jazykové politiky byl tedy neúspěšný. Mladočeši opět přešli na stranu vládní opozice, politický neúspěch podtrhla smrt Josefa Kaizla roku 1901, která završila všeobecnou krizi ve straně. Souhrnně můžeme říct, že v 90. letech stranu nejvíce ovlivňovali vedle bratrů Grégrových, umírnění mladočeši: Emanuel Engel, Bedřich Pacák, Gustav Eim, Václav Škarda, Josef Herold a Jan Podlipný a samozřejmě i původní realisté: Josef Kaizl a Karel Kramář.¹⁰⁹

5.4. Vývoj po roce 1900

Na počátku nového století se ujal vídeňské vlády Ernst von Koerber.¹¹⁰ Mladočeši přistupovali k vládě nejistě, ústupky střídaly obstrukce. Koerberova situace nebyla lehká, proto nakonec došlo na rozpuštění parlamentu v září 1900 a vypsání nových voleb. Volby nepřinesly závratné změny, největší německé strany zachovaly podobné rozložení jako před volbami. Pro mladočechy však volby přinesly mírné oslabení, důvodem byla nově účast agrární a národně sociální strany ve volbách. Výrazný byl také pokles voličů, v letech minulých dosahovala účast v parlamentních volbách kolem 60-80 %, volby roku 1901 nepřilákaly ani 50 % voličů, v páté všeobecné kurii dosahovala účast jen 30 %.¹¹¹ Ačkoli po smrti Josefa Kaizla získal místo předsedy strany Bedřich Pacák, faktické vedení spočívalo v Kramářových rukou.¹¹²

V roce 1901 zvítězili ve volbách do říšské rady mladočeši. K politickému působení a hlavně k vítězství ve volbách se vyjádřil velmi kriticky publicista Otokar Jozífek.¹¹³ „Deset let tvořily se nové strany, deset let dělali mladočeši chybu za chybou, a výsledek byl, že v lednu 1901 zvítězili v městské kurii.“ Jozífek toto vítězství přikládá nízkému politickému vzdělání voličů, mladočeši se nejprve díky punktacím zbavili svých předchůdců a nyní jim k mandátům dopomohly sliby o státním právu. Publicista pak ostře hodnotí vliv *Národních listů* na politickou situaci: „Mladočeši v roce 1891 zvítězili a po 10 roků se ve své posici udržují pomocí té naší inteligence, která vystudovala během asi 20 roků působením české university, tj. od roku 1870-1890. Je to inteligence,¹¹⁴ která politické názory, ba celé své politické a národně-literární vzdělání přejala z *Národních listů* a která pod jejich vlivem setrvala až dodnes.“ Na závěr

¹⁰⁸ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 464-472.

¹⁰⁹ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 169-170.

¹¹⁰ Ernest von Koerber byl v čele předlitavské vlády od 18. ledna do 31. prosince 1904.

¹¹¹ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 506-511.

¹¹² VELEK, L. Karel Kramář a Národní strana svobodomyslná. S. 120.

¹¹³ Otokar Jozífek, sociolog a publicista, vlastním jménem Josef Dyrhon.

¹¹⁴ Mezi onu inteligenci Jozífek vypočítává: lékaře, advokáty, učitele, státní úředníky, statkáře, větší obchodníky.

Jozífek mladočeské straně přisuzuje řadu nelichotivých vlastností „politickou nevzdělanost, neschopnost k vývoji, nelidovost“.¹¹⁵

V dubnu 1903 se objevuje v *Národních listech* řada článků, které před nastávajícím sjezdem mladočeských důvěrníků ohlašují, že se bude řešit zejména překonání krize ve straně. „V těchto poměrech jest třeba otevřeně přiznat pravdu, doznat chyby a poukázat na některé zjevy desorganizace ve straně. (...) Příčiny nynějšího rozvratu jsou dvojího druhu: jednak odchylky od programu strany, jednak odchylky od taktických usnesení. (...) Chceme se však zmínit o tom, že plně zastaven byl boj o uskutečnění všeobecného hlasovacího práva a že upuštěno bylo od domáhání se federativní úpravy říše změnou stavu.“¹¹⁶ Na dubnové články reagoval krátkým spisem Tomáš G. Masaryk. Masaryk souhlasí s výčtem příčin v *Národních listech* a dodává: „Veliká je dvojakost mladočeské politiky a neupřímnost vůči lidu a vůči politickým odpůrcům. Jinak se mluví ve Vídni, jinak v Praze.“¹¹⁷ Dle Masarykových slov jsou straně na obtíž lidé nedobrého charakteru. A také neočekávatelné výbuchy radikalismu, které mají svou podstatu jen ve slovech a gestech, více neznamenaají. Místo „radikálčení“ by měla strana více propracovat program a dbát na jeho důslednost, aby pak u poslanců nenastávaly různé protimluvy k jednotlivých programových otázkám. Ke konci Masaryk posuzuje rozdíly staročeské a mladočeské politiky: „Obě strany representují politiku prvé doby obrozenecké“, která byla „romantickým utopismem“. Programové požadavky obou stran byly zastaralé: „program mladočeský nestačí na požadavky pokročilejší doby naší (...) v závodu s národy velkými, kulturně a politicky mocnými“. Na závěr Masaryk dodává, že není na jeho posouzení, zda je reforma mladočechů vůbec možná, je však dobrým znamením, že se strana veřejně k chybám přiznává.¹¹⁸

V lednu 1905 se vrátil na post ministerského předsedy Paul Gautsch. Do politického dění zasáhly revoluční události v Rusku. V létě 1905 pobýval Karel Kramář na dovolené v Rusku, po návratu domů započal prosazovat aktivní politiku, „která by měla oživit buržoazně demokratické tradice ve straně“.¹¹⁹ Od července 1906 zastával funkci předsedy mladočeského klubu na říšské radě Karel Kramář, neformálně však říšskou politiku ovládal od Kaizlovy smrti.

¹¹⁵ JOZÍFEK, O. České strany politické. S. 3-4

¹¹⁶ Národní listy. Ke sjezdu důvěrníků. 19. dubna 1903. S. 1.

¹¹⁷ Tuto výtku mladočechům poté Masaryk vypovídá i Čapkovi. Viz. kapitola 7.2. S. 50.

¹¹⁸ MASARYK, T. G. Desorganizace české strany. S. 42-47.

¹¹⁹ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 518-523.

Velmi mistrně ovládal parlamentní hru, k mladočeské nelibosti si však řadu věcí nechával pro sebe a tajně dojednával důležitá rozhodnutí.¹²⁰

V důsledku rozšíření volebního práva (1896) a zavedení všeobecného a rovného volebního práva roku 1907¹²¹ se uspíšil proces vzniku masových stran, které profitovaly na nedostatečné organizaci mladočechů. Národní strana svobodomyšlná nedokázala podchytit další potencionální vrstvy voličů a přetvořit se ve stranu masovou.¹²² Naopak organizační vzestup dalších stran přinutil mladočechy reformovat stranický systém v letech 1907-1910. Reformou prošel i nejvyšší orgán – sbor důvěrníků, který měl více spolupracovat s výkonným orgánem. V reformním období vzniklo na 117 místních organizací. V tomto období také strana iniciuje vstup mladé české inteligence do strany. Získání nových perspektivních pracovníků velmi pomohlo Karlu Kramářovi k upevnění pozice.¹²³

Vzhledem k novému volebnímu systému byly na květen 1907 vypsány parlamentní volby. Bylo dopředu zřejmé, že mladočeši ztratí některé dosavadní mandáty. Od počátku projednávání reformy v roce 1905 se řada politických subjektů připravovala na nové volby. Volební kampaň tak vedle mladočechů brzy započaly: národně sociální strana, Masarykova lidová strana či radikální pokrokaři. Další strany – konzervativní velkostatkáři, sociální demokrati, agrárníci, staročeši a klerikální strany vyčkávali na další politické dění. Karel Kramář zahájil obrodnou fázi mladočeské strany nejprve v písemné rovině. Roku 1906 vyšla Kramářova práce *Poznámky o české politice*, autor se hlásil k myšlenkám G. Eima a J. Kaizla, naopak zkritizoval nekonstruktivní politiku mladočechů v době Koerberova předsednictví. Také představil dva koncepty programů, jeden na dobu „relativně klidnou“ a druhý na „převratnou dobu“. S prvním konceptem souvisela tzv. pozitivní politika volné ruky: „Politika ochotná podporovat každou vládu, která k nám je spravedlivou, a odhodlaná každou potírat, která nevyplňuje povinnosti státu k národu českému, politika sílení politického, kulturního a hospodářského vlastní prací i pomocí všeho toho, co dáti může moderní stát.“ Program pozitivní politiky měl být nadstranický a posloužit českým stranám.¹²⁴

¹²⁰ TOBOLKA, Z. V. Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby. S. 434.

¹²¹ Volební reforma prověřila několik ministerských předsedů (P. Gautsch, K. Hohenlohe, M. W. Beck), nakonec se však v lednu 1907 podařilo reformu přijmout a 26. ledna 1907 ji schválil František Josef I. Od roku 1907 mohli ve volbách volit muži starší 24 let a zvolení mohli být muži starší 30 let. Dále byl upraven počet členů poslanecké sněmovny na 516 (Čechy 130, Morava 49, Slezsko 15). Byl stanoven minimální počet členů panské sněmovny a to 150, a také maximální - 170. Reformou zanikl kuriový systém.

¹²² KUČERA, M. Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889-1895). S. 88.

¹²³ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 152-153.

¹²⁴ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 531-535.

Volby po roce 1907 byly průlomové. Novou nejsilnější stranou se stali agráři, přesto se do vlády Maxe W. Becka¹²⁵ dostal také mladoček František Fiedler a získal post ministra obchodu. Důležitost těchto voleb dokládá i volební účast, která přesahovala 80 procent. Urban uvádí přesné rozložení získaných mandátů: „Z celkového počtu 108 českých mandátů získali agráři 28, mladočesko-staročeské uskupení 26, sociální demokracie 24, klerikální strana 17, uskupení „české státoprávní demokracie“ (národní sociálové, radikální pokrokaři a státoprávníci) 9, pokroková strana 2 a konečně dva zbývající mandáty měli dva tzv. neodvislí poslanci.“¹²⁶ Výsledek voleb potvrdil vedení strany Karlu Kramářovi a hlavně přeměnu strany zaměřenou nově na vysoký průmyslový a finanční okruh. Po roce 1907 mladočeši spolupracovali koaličně se staročechy, agráři a národními sociály.¹²⁷

Ve všeobecném měřítku se mladočeši snažili o spojení českých stran do třech bloků: konzervativního, liberálně demokratického a sociálně demokratického. Tyto snahy nedosáhly očekávaného záměru, místo očekávané fúze malých městských stran s mladočeskou stranou, přistoupila ke straně jen řada jednotlivců z řad pokrokařů a realistů, významný byl vstup A. Rašína a Z. V. Tobolky. Právě oni dva pomohli K. Kramářovi prosadit ve straně směr pozitivní politiky, i přes značný nesouhlas *Národních listů*, které to dávaly patřičně najevo.¹²⁸ Velkým reformním strůjcem byl Alois Rašín, který dbal na hierarchické upevnění pozic, hlavně ve vedení. Sjezd zůstal formálně nejvyšším orgánem, prakticky ho nahradil tzv. akční výbor, což byl užší výkonný výbor o 35 členech. Dřívější sbor důvěrníků nahradil nově rozšířený výkonný výbor, který čítal 150 členů. Ten v sobě zahrnoval akční výbor, poslance, důvěrníky a zástupce krajských organizací.¹²⁹

Významné bylo přistoupení akademické inteligence z řad bývalých pokrokařů, realistů i nestraníků, a získání řady významných pozic mladočechy. Například Jaroslav Preiss působil od roku 1907 v Živnostenské bance, neméně důležité byly vazby Aloise Rašína na Českou banku a Lidovou banku či působení Jana Třebického v České bance. Dále měli mladočeši spojení s Průmyslovou bankou a s významnými průmyslovými podniky, například Škodovka, Laurin a Klement a mnoho dalších¹³⁰ To vše pomohlo zajistit stranu po finanční stránce a ovládnout nedisciplinovaný mladočeský tisk.¹³¹ Ohledně finanční stránky se postoj ke straníkům změnil,

¹²⁵ Předlitavská vláda Maxe Wladimira von Becka vládla v letech 1906-1908 .

¹²⁶ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 532-539.

¹²⁷ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 171.

¹²⁸ Tamtéž. S. 170-171.

¹²⁹ Tamtéž. S. 152-153.

¹³⁰ Tamtéž. S. 171.

¹³¹ Viz. šestá kapitola. S. 42.

zrušeny byly dobrovolné stranické příspěvky a zavedeny byly direktivní stranické daně, který každý člen musel odvádět.¹³²

Roku 1908 se konaly zemské volby v Království českém dle starého kuriového systému. Nejvíce mandátů (celkem 49) získala strana konzervativního velkostatku.¹³³ Úspěch opět zaznamenali agráři s 41 poslanci a mladočeši získali 39 mandátů. Problém nastal v národním poměru, kdy čeští poslanci získali 99 mandátů a němečtí poslanci 90.¹³⁴ Beckova vláda po svolání sjezdu „přistoupila částečně na mladočeskou koncepci pozitivní politiky a nebránila pronikání českých úředníků a českého jazyka do některých oblastí státní služby“. Tato pozice však nešla dohromady s německým pohledem. Nakonec došlo na krvavou potyčku na sněmu mezi oběma národními uskupeními a vláda sněm uzavřela. Postupně se bortila i situace ve vládě a v parlamentu, 7. listopadu 1908 padla Beckova vláda. Na pozici ministerského předsedy nastoupil hrabě Richard Bienerth.¹³⁵ Více než politik byl Bienerth úředník. Proto jeho vláda byla vládou úřednickou, kdy řada pozic nebyla obsazena a spravovali ji jmenovaní úředníci. Po rozpuštění českého sněmu se zvedala nespokojenost lidu, rostlo také nacionální napětí. Třaskavá atmosféra přerostla ve srážky a násilnosti. Vláda zaujala tvrdý postoj a mezi 2. prosincem 1908 a 14. prosincem 1908 bylo v Praze zavedeno stanné právo.^{136 137}

V dalším vývoji však postup Kramářovy pozitivní politiky narazil, a to jak v sekci vnitropolitické (pád Beckovy vlády), tak i zahraničně politické. Na podzim roku 1908 Rakousko-Uhersko anektovalo Bosnu a Hercegovinu. Ačkoli měl Kramář vždy dobré kontakty v zahraniční politice, o této akci vůbec nevěděl. Ministr zahraničí hrabě Lexa von Aehrenthal před Kramářem anexi popíral a tajil. Postupně tak nastal Kramářův protirakouský obrat, který se projevil v dalších letech.¹³⁸ V únoru 1909, v návaznosti na anexi, se zástupci českých a jihoslovanských buržoazních stran dohodli s konzervativními Ukrajinci na vytvoření Slovanské jednoty, která by v říšské radě sdružovala 123 poslanců. Společný postup nevydržel ani dva roky. V listopadu 1910 se všechny české buržoazní strany sešly ve společném Českém klubu, předsedou byl zvolen František Friedler místo Karla Kramáře, pro kterého to byl politický neúspěch. Rok 1911 přichystal nové parlamentní volby.¹³⁹ Z českých stran nejvíce mandátů

¹³² MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 152–154.

¹³³ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 542.

¹³⁴ Národní listy. 8. března 1908. S. 3.

¹³⁵ Richard von Bienerth-Schmerling působil ve funkci ministerského předsedy od listopadu 1908 do r. 1911.

¹³⁶ Stanné právo = mimořádné opatření státní moci v oblasti trestního práva, kdy se ve výjimečných případech dojde k omezení některých občanských práv.

¹³⁷ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 543-545.

¹³⁸ VELEK, L. Karel Kramář a Národní strana svobodomyslná. S. 116-117.

¹³⁹ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 546-548.

získali agrárníci, a to v souhrnném počtu 39, dále sociální demokraté 26, mladočeši 18, národní socialisté 16.¹⁴⁰ Volby přinesly těžkou pozici pro vládu a v červnu 1911 Bienerth odstoupil. Vládní moc nakrátko převzal opět Paul Gautsch, hned v listopadu místo něj nastoupil hrabě Karel Stürgkh. Stürgkh dokázal prosadit v parlamentu potřebné branné a mobilizační zákony a více se parlamentem nezabýval. Krize parlamentarismu se prohlubovala.¹⁴¹

Mladočeši se dále pokoušeli vyjednat smír s Němci, poslední jednání probíhala v roce 1912, ale opět narážela na jazykové otázky a reformy zemského řízení. Sněm stále provázely obstrukce a neschopnost jeho ustanovení. Stürgkhova vláda na tuto situaci reagovala zrušením zemské ústavy v Čechách a vydáním vládních předpisů, posléze nahradila sněm a zemský výbor úřednickou správní komisí.¹⁴² Nové vládní předpisy tzv. anenské patenty,¹⁴³ vyvolaly u české veřejnosti vlnu odporu vůči vládě. České opoziční strany se spojily pod heslem: „bez ústavnosti v Čechách nebude ústavnosti v Rakousku,“ vláda na obstrukce reagovala odročením parlamentu, ten se však už v dobách příměří nesešel.¹⁴⁴

Velmi krátce popíši situaci po vypuknutí první světové války, která zásadně omezila jak politický, tak veřejný život. Tvrdý postih potkal vedoucí představitelé strany, a to Karla Kramáře a Aloise Rašína. Současně s nimi byl zatčen redaktor *Národních listů* Vincenc Červenka. Proces trval od 6. prosince 1915 do 3. července 1916, kdy padl rozsudek smrti za velezradu a vyzvědačství. Poprava nakonec nebyla vykonána z důvodu špatného zdravotního stavu císaře Františka Josefa I. Nový císař Karel I. udělil v červenci 1917 odsouzeným amnestii.¹⁴⁵ Již během války se poslanci několika stran (mladočeši, strana lidově-pokroková, národněsociální a státoprávněpokroková) spojili a 26. září 1917 založili Český klub státoprávní. Nakonec došlo k faktickému sloučení stran mladočeské, pokrokové, státoprávněpokrokové a lidovo-pokrokové do jedné nové strany, která vznikla 9. února 1918 a nazývala se **Česká státoprávní demokracie**. Do čela nové strany byl ustaven Karel Kramář spolu se čtyřmi místopředsedy, Jaroslavem Budínským, Antonínem Hajnem, Aloisem Rašínem a Přemyslem Šámalem. V březnu 1919 byl na svolaném sjezdu přijat nový název strany – **Československá národní demokracie**, ačkoli měla strana silnou počáteční pozici, postupem času svůj vliv a význam ztrácela.¹⁴⁶

¹⁴⁰ BUCHVALDEK, M. Československé dějiny v datech. S. 629-630.

¹⁴¹ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 549-551.

¹⁴² MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 172.

¹⁴³ Nové výnosy vyšly 26. července, kdy má svátek Anna.

¹⁴⁴ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 551.

¹⁴⁵ BOROVIČKA, M. Velké dějiny zemí Koruny české XII b. 1890-1918. S. 624-642.

¹⁴⁶ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 593-594.

6. Tisk – nástroj strany

V této kapitole se budu zabývat nezastupitelným nástrojem typickým pro politické strany devatenáctého století, tedy tiskem. Tisk byl neodmyslitelnou dominantou, která propojovala (či zastřešovala) organizační strukturu strany a šířila ideologii strany směrem k veřejnosti. Po nástupu metternichovského absolutismu byla zrušena cenzura tisku, která odstartovala novinářský boom, který dopomohl zkvalitnění nově vydávaných periodik. Do této doby byl obsah novin značně beletristický, zábavný či vědecký. Revoluční hnutí přineslo na pole tisku politické otázky. Mezi nově vzniklá periodika patřily *Národní noviny* Karla Havlíčka nebo *Občanské noviny*. Situaci zhoršilo rozpuštění kroměřížského sněmu, po kterém následoval značný úpadek žurnalistiky. Vláda pak přinesla řadu nařízení a patentů, kterými omezovala vydávání politických plátků, postupně tak většina periodik zanikala.¹⁴⁷

Poměry se částečně uvolnily po novelizaci zákona v listopadu roku 1859. Značnou úlevu přinesl „Tiskový zákon“ z roku 1862, který od roku 1863 podřizoval tisk do rukou řádných soudů oproti dřívější správě policejních úřadů. Některá omezující nařízení však zůstala. Například po hospodářské stránce zůstávalo zakládání novin velmi náročné, stále byly skládány vysoké vydavatelské kauce či inzertní daň (ta byla zrušena v roce 1874). Do konce století došlo na zrušení novinářské kauce i kolku. Zrušení těchto opatření vedlo ke značnému nárůstu českých titulů. Ještě v roce 1863 vycházelo na území Koruny české 10 politických listů a 17 odborných časopisů, v roce 1895 již počet činil 120 politických listů a 210 odborných časopisů.¹⁴⁸

Krátce se zmíním k tiskové podpoře celé Národní strany, pro kterou byl v jejích naprostých počátcích důležitý deník *Národní noviny*. Tyto noviny se staly předobrazem budoucí žurnalistiky a podílel se na nich Karel Havlíček Borovský. Pro Národní stranu pak vznikl v prosinci roku 1863 deník *Národ*, ve kterém vyšel právě výše zmiňovaný politický program. *Národ* však pro nízký zájem čtenářů zanikl v květnu 1866. Mezi další pokusy patřily *Národní pokrok* (do r. 1868), *Koruny* (do r. 1869), *Pokrok* (do r. 1886), poté s novým titulem *Hlas národa* (do r. 1918).¹⁴⁹

6.1. Hlas

Název *Hlas* nese deník, který vznikl v 60. letech, tedy ještě v době, kdy mladočeské křídlo působilo v rámci Národní strany. *Hlas* vznikl sloučením koncese Vincence Vávry a koncese dr. Antonína Finka. Oba byli odpovědnými redaktory, Fink zastával pozici vydavatele a majitele.

¹⁴⁷ BERÁNKOVÁ, M. Přehled tisku ve druhé polovině 19. st. S. 14-15.

¹⁴⁸ Tamtéž. 95-97.

¹⁴⁹ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 118-120.

V centru deníků byly osobnosti jako K. Sladkovský, J. Škarda, J. Barák, J. Neruda a další. Vávra byl z pozice odpovědného redaktora v roce 1863 odsouzen za dva články („popuzují čtenáře k nenávisti a opovrhování vládou“) na 4 měsíce těžkého žaláře. Ve vězení se setkal s Juliem Grégrem, který byl v té době odsouzený za útočné články v *Národních listech* proti ministru Schmerlingovi. Deník *Hlas* vycházel pouhé tři roky. Nejpozději roku 1865 splynul s jiným významnějším periodikem, *Národními listy*. Velice významný byl přechod výtečných novinářů z *Hlasu* (Vávra, Sladkovský, Neruda), „kteří se stali chloubou *Národních listů* a vedle J. Grégra určovali směr předního žurnálu.“¹⁵⁰

Ještě zmíním věc, která se neustále objevuje, a to názor Čechů na historické právo (bude i v *Národních listech*). Publicistka Beránková tuto tendenci vysvětluje na článku v *Hlasu*: „Autor HLASU dokazuje, proč většina českého národa trvá na historickém právu, na té historické upomínce ze 17. století, kdy Češi měli právo povolovat na svých sněmech daně, kdy měli své politické i soudní úředníky, kteří museli umět česky, kdy měli své školy (...) neboť ani poslední Čech nedovede zapomenout na kněžnu Libuši, oráče Přemysla, krále Otakara,...“ Údělem Čechů je vzpomínat na doby, kdy to vypadalo, že bylo lépe.¹⁵¹

6.2. Národní listy

Jak jsem již psala výše, roku 1860 žádal F. L. Rieger o udělení koncese na český politický tisk. Nezažádal, jak bylo běžné, přes policejní ministerstvo, ale rovnou císaři předal tzv. Riegrovo memorandum, které vedle žádosti obsahovalo stížnosti na národní a politický útlak. Memorandum podepsalo dvanáct významných osobností, mezi nimi např. Palacký či Purkyně. Císař však Riegrovu žádost zamítnul a koncesi udělil Aloisi Krásovi a jeho listu *Čas*, který se neztotožňoval s Riegrovým záměrem. Rieger začal iniciovat novou žádost pro Julia Grégra, který byl do té doby politicky i společensky neznámý. Ten souhlas obdržel a vznikl tak nový politický deník *Národní listy*. První číslo vyšlo 1. ledna 1861 a prvoplánově šlo o politický plátek Národní strany. Náklad prvního čísla činil z důvodu strategie ve vyšším nákladu 7 000 výtisků, následně byl snížen na 4 000.¹⁵²

Jak se ukazuje, počáteční provoz novin se neobešel bez chyb. Již na konci ledna 1861 se k situaci vyjádřil první účetní Listů Josef Němec (manžel Boženy Němcové), který ukazuje na chybné kroky: „Hned při prvním počátku bylo chybou, že se od nepovoláných moc rozkazovalo. Jednotlivcům při expedici a administraci se oučastňujícím dávaly se každému

¹⁵⁰ BERÁNKOVÁ, M. Přehled tisku ve druhé polovině 19. st. S. 106-109.

¹⁵¹ Tamtéž. S. 104.

¹⁵² Tamtéž. S. 98-100.

zvláště všelijaké nařízení, každý pak jednal na vlastní pěst ani svou úlohu pochopil (...) K vyhotovení adres pro tisk (zadalo se lidem) pro tuto důležitou věc docela neschopným, a tito sepsali nejen často falešná jména abonentů, i také falešná jména míst a pošt, což se teď následkem reklamací opravovat musí.“¹⁵³ Němec dále poukazuje i na chyby J. Grégra, který vybral za „expedienta“ muže, který sice roznášel německé noviny, ale nerozuměl českým adresám, což zapříčinilo vlnu problémů a zmatků.¹⁵⁴

Julius Grégr uvádí ve svých denících svědectví o svolané schůzi z počátku října roku 1861, kde se s akcionáři *Národních listů* řešila špatná finanční situace, a to deficit v přibližné částce 8000 zlatých.¹⁵⁵ Po říjnové schůzi dal Grégr představenstvu dvě možnosti. První možností bylo, že jim předá vydavatelskou koncesi a z redakce odejde, druhá možnost spočívala v tom, že mu list odevzdají do plného vlastnictví, aby mohl hospodářské záležitosti spravovat sám. Sám Palacký se zasadil o druhou možnost.¹⁵⁶ U Julia Grégra se posléze projevil talent pro vedení novin, poté, co získal celkový vliv v deníku, snažil se podnik vyvést ze ztráty. Snaha získat prosperující noviny byla poznamenána uvržením Julia Grégra roku 1862 na deset měsíců do vězení za tiskové přečiny. Pobyt v nápravném zařízení využil Grégr k promýšlení nové koncepce technického zázemí novin a administrace. Pokud bychom sledovali vývoj finanční situace, tak do roku 1865 byly noviny stále ve ztrátě, a to 2206 zlatých. Ztrátovosti novin značně přispívaly četné pokuty a persekuce.¹⁵⁷ Obrat nastal roku 1865, kdy se do vlastnictví Julia Grégra dostal i deník *Hlas*. Tento krok ovlivnil finanční situaci a poprvé se tak dá hovořit o zisku v podobě 2766 zlatých. Již následující rok bylo vyúčtování velice příznivé v podobě zisku 15 353 zlatých.¹⁵⁸ Čím se ale *Národní listy* dokázaly vypracovat na pozici nejvlivnějšího českého deníku? Zřejmě tím, že Grégr dokázal nasycit novou poptávkou, noviny měly své zpravodaje, dopisovatele, materiál byl zpracován na poslední chvíli, aby byla zaručena jeho aktuálnost. Navíc došlo na modernizaci vybavení a distribuce, značné úsilí bylo věnováno reklamním kampaním.

Národní listy nebyly vinou řady restrikcí během svého působení kontinuálně vydávané. V roce 1865 dostaly dvouměsíční stopku a místo nich dostávali předplatitelé vydání *Hlasu*. V období od 28. dubna 1867 do 31. července 1867 a také od 17. července 1868 do 19. října 1868 byly

¹⁵³ SEKERA, M. Grégrovy *Národní listy* jako badatelský problém. S. 3.

¹⁵⁴ Expedient = pracovník, který vypravuje zásilky.

¹⁵⁵ SEKERA, M. Podíl Grégrů na rozvoji novinářství a politické publicistiky. S. 29.

¹⁵⁶ BERÁNKOVÁ, M. Přehled tisku ve druhé polovině 19. st. S. 111.

¹⁵⁷ Pavla Vošáhlíková uvádí, že Julius Grégr musel úřadům na pokutách a za propadlé kauce zaplatit přes 30 000 zlatých.

¹⁵⁸ SEKERA, M. Podíl Grégrů na rozvoji novinářství a politické publicistiky. S. 30.

zastoupeny *Národními novinami*. Následně došlo ještě na jednu změnu od 1. listopadu 1868 do 1. května 1869, byl titul nahrazen periodikem *Naše listy*.¹⁵⁹

Postupně se neshody strany začaly probírat na stránkách deníku. Po rozkolu v Národní straně se deník přidal k radikálnějšímu proudu mladočechů a stal se hlavním periodikem strany.¹⁶⁰ *Národní listy* tak nesly poselství mladočeské strany, jeho program a další politické snahy. Zvláště sloužily jako možnost kriticky se vyslovit k aktuálnímu dění. Byla to jedna ze základů či přímo podstat vznikající mladočeské strany, kdy tisk sloužil jako nástroj k ovlivňování veřejného mínění v době rozkolu se staročechy. V 80. letech pak deník získal titul nejčtenějšího a nejvlivnějšího českého listu. V čele stál Julius Grégr, který měl jako mladočech a majitel novin velký vliv a moc. Nejen že mohl udávat tón novin ku prospěchu mladočechů, ale taky ku prospěchu svému. Postupně stránky listů zaplňovaly nové a zajímavé rubriky od slavných autorů.¹⁶¹

Velkou pozornost přinesly novinám kulturní přehledy a fejetony,¹⁶² které do novin psal Jan Neruda a řada dalších autorů.¹⁶³ V celé éře působení se v *Národních listech* vystřídala řada významných novinářů a politiků, vedle již zmíněného Nerudy jimi byli Vítězslav Hálek, Jakub Arbes, František Ladislav Rieger, Josef Václav Frič, Karel Sladkovský, Gustav Eim či Josef Barák. Úspěch *Národních listů* lze vyčíst z počtu prodaných výtisků. Již první ročník měl nejvíce odběratelů ze všech možných vycházejících periodik. Na konci prvního roku činil náklad novin více než 4 000 výtisků. Tohoto čísla žádné jiné deníky nedosahovaly, např. deník *Hlas* měl na 2 000 odběratelů. Velkou pomocí bylo založení vlastní tiskárny, která náležela třem společníkům, bratrům Grégrovým a Františku Šimáčkovi.^{164 165}

Jakou měly *Národní listy* vlastně etiku? Samozřejmostí bylo, že čtenáři si žádali senzace typu vraždy, loupeže a další tragédie již v době *Národních listů*. Julius Grégr však v novinách dbal

¹⁵⁹ Moravská zemská knihovna – dig.: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid:ae876087-435d-11dd-b505-00145e5790ea>

¹⁶⁰ MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 119.

¹⁶¹ Tamtéž. S. 160.

¹⁶² Fejeton = literární žánr, který satirickou formou reaguje na aktuální témata.

¹⁶³ SEKERA, M. Podíl Grégrů na rozvoji novinářství a politické publicistiky. S. 29-32.

¹⁶⁴ Ačkoli M. Sekera uvádí vlastnictví tiskárny jako podíl tří vlastníků, Martin Kučera uvádí jako majitele tiskárny Eduarda Grégra. J. Pokorný zase jako majitele tiskárny uvádí oba bratry Grégrovi. Nejpřehledněji to časově vymezuje rigorózní práce Zuzany Tejnické – „V červenci 1861 obdržel Julius Grégr společně s Františkem Šimáčkem knihtiskařskou konfesi (...) Zanedlouho byl ale Julius Grégr odsouzen k osmiměsíčnímu pobytu ve vězení za obsah *Národních listů* a hrozilo, že knihtiskařská koncese tímto způsobem zanikne. V prosinci 1862 se ale podařilo získat povolení k provozování knihtiskařské živnosti Eduardu Grégrovi a *Národní listy* tak byly od ledna 1863 tištěny v tiskárně Dr. Eduarda Grégra.“

¹⁶⁵ VOŠÁHLÍKOVÁ, P. Vliv *Národních listů* na utváření českého veřejného mínění ve 2. pol. 19. st. S. 41-43.

na určitou hranici vkusu.¹⁶⁶ „Majitel listu u vědomí, že jeho list přichází v rodinách i do rukou dorostu, velmi rázně dbal, aby do listu nepřišlo něco nevkusného, dráždivého. Nikdy jsem nesměl do listu napsati o všich, poněvadž to zakazoval vkus a ohled na rodinnou čistotu. Střežte se pornografie, nebo neznám milosrdenství! – varoval dr Grégr mladého adepta reportáže, když ho do služeb redakce přijímal. A pravdy dbal dr. Jul. Grégr přímo úzkostlivě. Každá zpráva musila být nejdůkladněji vyšetřena, aby listu nemohla být vytýkána jednostrannost nebo zaujatost.“ Tedy je zde vidět vedoucí snaha Julia Grégra, který dbal na jisté standardy. V citovaném článku se ještě nachází odkaz ke snaze *Národních listů* získat si i obyvatele z odlehlejších míst: „Pozornost byla také věnována zpravodajství z venkova. Národní strana svobodomyšlná a její dobrovolný orgán „*Národní listy*“ vnikaly do měst a městeček i obcí malých a tu vyžadoval zájem strany i listu, aby všude byl opatřen zpravodaj, který by příležitostně dopisoval o všech významných událostech kulturních, uměleckých a jiných pozoruhodnostech referoval.“¹⁶⁷

Národní listy sloužily k utužení morálního a politického vědomí četných čtenářů. Zaujala mě proto titulní strana z 10. září 1870, která je celá věnovaná státnímu právu Koruny české. Tato historická sounáležitost a ukázka českého práva vystihuje svébytné národní cítění. Přímou ho z počátku vymezuje takto: „Právní poměr mezi královstvím českým a nejvyšší dynastií nyní panující má první základ ve smlouvě, která uzavřena jest zvolením císaře Ferdinanda prvního za krále českého, vykonaným na sněmu českým dne 13. října 1526, a přijetím této volby výminkami s ní spojenými.“ Je zde tedy patrný smluvní svazek, který byl uzavřen z pozice zemského sněmu a jež je zavázán dohodami.^{168 169}

Vliv, který noviny měly na veřejné mínění, se projevil na přelomu 80. a 90. let ohledně přijetí puntací, které již byly zmíněny výše.¹⁷⁰ V *Národních listech* vyšly body přijaté vídeňskou konferencí na prvních dvou stranách. Tučným písmem je pak zvýrazněné vyjádření Národní strany svobodomyšlné: „v dohodnutích konferencích vídeňských v nejednom ohledu upuštěno jest od nejdůležitějších zásad, dosud všemi poslanci českými hájených...“, tato ujednání pak měl prodiskutovat sbor důvěrníků.¹⁷¹

¹⁶⁶ SEKERA, M. Podíl Grégrů na rozvoji novinářství a politické publicistiky. S. 34-35.

¹⁶⁷ *Národní listy*. Redakce *národních listů* před 40 lety. 4.2. 1929.

¹⁶⁸ *Národní listy*. 10.9.1870 .

¹⁶⁹ Viz. Přílohy, Obrázek č. 1.

¹⁷⁰ VOŠÁHLÍKOVÁ, P. Vliv *Národních listů* na utváření českého veřejného mínění ve 2. polovině 19. st. S. 47.

¹⁷¹ *Národní listy* 27. leden 1890. S. 1-2.

Osud novin pozměnila smrt Julia Grégra roku 1896, noviny zůstaly v rodině Grégrových až do roku 1910, postupně se však odchylovaly z pozice stranického tisku.¹⁷²

V reformních letech 1907-1910 strana přistoupila i k modernizaci a renovaci tisku. Roku 1907 byla zřízena tisková kancelář, kterou vedl Vincenc Červinka. Roku 1910 došlo na založení Pražské akciové tiskárny, která získala od rodiny Grégrů *Národní listy*. Ačkoli šlo o stranický tisk, vystupovaly noviny vůči Kramářově tzv. pozitivní politice řadu měsíců velmi negativně. Zvláště Prokop Grégr, syn Julia Grégra, otevřeně vystupoval proti počínání a uchvácení moci ve straně Karlem Kramářem. Před převzetím *Národních listů* tak Kramář zvolil konkurenční krok a založil nově deník *Den* (1907–1910) a týdeník *Nová česká politika*. Týdeník vznikl v roce 1906 a jeho působení trvalo necelé dva roky. S dostatečnou podporou svých periodik pak Kramář odrážel kritiku své osoby v *Národních listech*. Uklidnění situace nastalo poté, kdy *Národní listy* přešly v roce 1910 od rodiny Grégrů pod akciovou společnost mladočeské strany.¹⁷³

6.3. Další periodika

Vedle velkých novin nesla mladočeskou oporu i malá regionální periodika. Nejvýznamnější deníky byly *Boleslavan*, *Pravda* a *Svoboda*, které působily již od 60. let. V průběhu dalších let se připojili *Podřipan*, *Nový Boleslavan*, *Naše Hlasy*, *Mělničan* a řada jiných. Koncem 80. let se mladočeši dokázali vyrovnat počtu staročeských periodik a nakonec je počátkem 90. let značně převýšili. Výše vyjmenovaná periodika nebyla zakládána jako mladočeská, pouze postupně krystalizovala jejich spolupráce či sympatie se stranou. Někdy i tyto regionální noviny nerespektovaly přesné pokyny mladočeského vedení. Ačkoli již od roku 1886 zde byly snahy o porady se zástupci regionálních listů či jiné snahy centrálního řízení. Průlom nastal až po zmiňovaných reformních letech 1907-1910. Tiskový odbor strany pak roku 1908 založil týdeník *Národ*, který se postupně transformoval ve čtrnáctidenní přílohu krajských listů. Po roce 1910 pak strana vydávala týdeník *Dělnické noviny*.¹⁷⁴ Podporu straně také prokazoval měsíčník *Česká revue*, který se již v názvu ke straně odkazoval: „Česká revue vychází péčí klubu Národní strany svobodomyšlné.“¹⁷⁵

¹⁷² MALÍŘ, J. a kol. Politické strany. S. 160.

¹⁷³ Tamtéž. S. 154.

¹⁷⁴ Tamtéž. S. 160-162.

¹⁷⁵ Česká Revue, květen 1897. S. 1.

7. Významné osobnosti mladočechů

7.1. Bratři Grégrové

Tato kapitola hovoří o politickém působení bratří Grégrů v Národní straně svobodomyslné. Jejich novinářské angažmá již popsala kapitola 6.2.

Životopisné dílo Julia Grégra od Karla Tůmy je poetickým chvalozpěvem na jeho život, který byl sepsán krátce po jeho smrti. Tůma staví toto národní neštěstí vtělené do smrti Julia Grégra naroveň odchodu K. H. Borovského, K. Sladkovského, J. Nerudy. K vyznění celé práce postačí malý úryvek: „Touto věrou byla obrněna chrabrá prsa Juliova ode dnův mladosti; ode chvíle, kdy anděl nadšení prvně roznítil v duši jeho junáckou touhu po osvobození zjařmeného národa.“¹⁷⁶

V době, kdy Juliu Grégrovi začíná zářná novinářská a potažmo politická kariéra, mu bylo teprve devětadvacet let. Právě pracoval jako advokátní koncipient a na veřejné scéně se neprojevoval, ačkoli se znal a stýkal s rodinou dr. Friče či Boženou Němcovou a byl znám jeho pozitivní přístup k vlastenectví. Byl tedy ideálním žadatelem o novinářskou konfesi.¹⁷⁷

Sourozenců Grégrových bylo celkem sedm, ale do vysoké politiky získali přístup pouze dva. Každý z bratrů oplýval jinými vlastnostmi, Eduard byl přímočařejší, a Julius působil jako vynikající taktik. Pro ukázkou uvedu situaci z jara 1879, kdy probíhaly debaty o politické taktice strany a názory obou bratrů se rozcházely. Julius byl delší dobu odpůrcem říšské rady, v pasivním odporu viděl taktiku, které je možné zanechat v případě, že k tomu nastane zvláštní důvod. Naopak Eduard byl přívrženec aktivní politiky, sám se pokoušel prosadit myšlenku svolání sjezdu, který by rozhodl o obeslání říšské rady. Zároveň se pak velmi kriticky vymezoval vůči české politice do roku 1861 a politického nepřítele viděl v osobě hraběte Clam-Martinice.¹⁷⁸

Velmi dobře se uměli oba bratři pohybovat v mediálním světě. Julius Grégr byl součástí veřejných akcí, od stranických shromáždění po divadelní představení. Značnou popularitu dokazují soudní líčení, kam byl doprovázen davy občanů, kteří ho stejně nadšeně vítali po propuštění z vězení. V řadě měst a obcí mu poté udělili čestné občanství.¹⁷⁹ Po propuštění z druhého výkonu trestu mu Jan Skrejšovský uspořádal na Střeleckém ostrově banket, kterého se účastnila řada známých novinářů, spisovatelů a politiků. Všechny tyto osobnosti pak sledoval

¹⁷⁶ TŮMA, K. Život Dra. Julia Grégra: slavného obránce svobody české. S. 5-6.

¹⁷⁷ BERÁNKOVÁ, M. Přehled tisku ve druhé polovině 19. st. S. 110.

¹⁷⁸ CIBULKA, P. Eduard Grégr a poslanecká sněmovna říšské rady. S. 132.

¹⁷⁹ SEKERA, M. Podíl Grégrů na rozvoji novinářství a politické publicistiky. S. 33.

policejní orgán. Dle přesného popisu průběhu akce a také jednání jednotlivých aktérů můžeme s jistotou usuzovat, že policie měla uvnitř banketu svého člověka, který si určitá prohlášení a jednání účastníků zaznamenal.¹⁸⁰ O této společenské události se zmiňoval tehdejší tisk, samozřejmě je delší zpráva v *Národních listech*: „Ku počtě Julia Grégra, vyšlého právě po desíti měsících ze žaláře, uspořádali opoziční žurnalisté Pražští společnou hostinu. Účastníků bylo pět a čtyřicet (...) jmenujme staříckého ctěného prof. Dra Purkyně, knížete Rud. Taxise a Julia Delpyniho z Vídně.“¹⁸¹ ¹⁸² Eduard Grégr byl také za své působení v *Národních listech* dvakrát vězněn, a to v roce 1865 v součtu čtyř měsíců.¹⁸³

V pozůstalosti J. Grégra se našlo několik myšlenek a názorů na státoprávní uspořádání. Grégr věřil v reformaci volebního řádu v souvislosti se všeobecným hlasovacím právem. Zastával názor, že parlament by měl získat větší pravomoci na úkor právní suverenity panovnické moci. Ohledně národnostních požadavků se zasazoval o autonomii zemských sněmů a věřitel také v „tisícileté právo národa na vlastní stát, které je nezrušitelné.“ Velmi kritizoval politiku Františka Josefa I., dokonce ji označil za pochybnou.¹⁸⁴

Vztah obou bratrů nejlépe vykresluje vzájemná korespondence, které v 70. letech dával Eduard přednost, dle jeho slov: „Milý bratře, pozoruju, že je to mnohem prospěšnější cesta, když spolu vyjednáváme písemně než ústně. Člověk se při tom tak nerozčiluje, může vše chladněji uvážiti a zodpovídati.“¹⁸⁵

Rozpory mezi bratry panovaly zejména v 70. a 80. letech. V té době se starší z bratrů, Eduard, stavěl proti utvoření státoprávního klubu v roce 1879, z klubu následně sám vystoupil. Eduard se obával, že se mladočeši dostanou v říšské radě pod vliv staročechů, což se nakonec v rámci Českého klubu ukázalo jako oprávněné obavy. Dále viděl ve spojení se staročechy možnost nepříznivého ovlivňování činnosti mladočechů, konkrétně v prohlubování propasti mezi stranou a venkovem. Eduard se neseťkal s porozuměním ve straně, avšak nepřestával být kritickým vůči kompromisním dohodám mezi staročechy a mladočechy. Nakonec se E. Grégr rozhodl kandidovat do říšské rady v doplňovacích volbách roku 1883 a mandát úspěšně získal. Na podzim 1883 vyvstala v klubu otázka ohledně přijetí tří nově zvolených mladočeských poslanců, samozřejmě největší problém byl s přijetím Eduarda. Proti němu vystoupil hrabě

¹⁸⁰ VOŠÁHLÍKOVÁ, P. Vliv Národních listů na utváření českého veřejného mínění ve 2. polovině 19. st. S. 40.

¹⁸¹ Julius Delpini – vídeňský redaktor, který, stejně jako J. Grégr, byl za novinářské přečiny vězněn.

¹⁸² Národní listy, Hostina opozičních žurnalistů, srpen 1863. S. 2.

¹⁸³ BERÁNKOVÁ, M. Přehled tisku ve druhé polovině 19. st. S. 115.

¹⁸⁴ KUČERA, M. Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stráníctví (1889-1895). S. 122-124.

¹⁸⁵ POKORNÝ, J. Vzájemná korespondence bratrů Grégrů. S. 145.

Clam-Martinic a i samotný Rieger. I přes prvotní odmítnutí si Eduard dokázal získat sympatie klubu svým výmluvným uměním u řečnického pultu v parlamentu.¹⁸⁶

Eduard Grégr dokonce uvažoval o založení třetí opoziční strany, která by představovala místo radikálního hlediska liberálně-národní podstatu. Opoziční politika byla pro Eduarda srdeční záležitostí, sám k tomu řekl: „Oposice – to dle mé chutě a tradice Mladočeské.“¹⁸⁷ Servác Heller pak důkladně zpravoval na počátku 80. let o Eduardových záměrech Julia Grégra: „Doktor Eduard prohlásil, že se jménem té již překonané strany nic nesmí podnikat, že se musí utvořit nová strana s novým heslem, s novou organizací, strana, která by nebyla ani staročeskou, ani mladočeskou a do kteréž by tudíž vstoupiti mohli i mlado – i staročeši.“ Ačkoli Heller takto na Eduarda donášel, vztah bratrů výrazně nenarušil. Kdo se naopak Eduarda zastával, byl jiný Juliusův blízký poradce, vídeňský zpravodaj Gustav Eim. Ten na Eduardovi obdivoval jeho přímý charakter, jemuž byly cizí intriky a pomluvy.¹⁸⁸

Eduard Grégr předčil svého bratra na poli řečnictví, jak sám uváděl: „Vím, jak se má mluvit na táboru lidu, jak v českém sněmu, (...) ve Vídni se musí mluvit fešácky, bez těžkopádného oratorického aparátu – jaksi lehkomyšlně.“¹⁸⁹ Když už jsme na poli řečnictví, důležitou otázkou byl v této spojitosti samotný jazyk. Eduard Grégr byl velkým zastáncem češtiny a znalost německého jazyka nepokládal za potřebnou. Velkou polemiku pak vedl s Riegrem,¹⁹⁰ který považoval německý jazyk a vzdělání za propojené nádoby, naopak Grégr prosazoval popularizaci škol v mateřském jazyku. Výslovně se pak táže, „je zapotřebí, aby náš rolník, řemeslník, obchodník, dělník znal jazyk německý?“ Tedy jazykové vyrovnání nebylo pouze programovým bodem strany, ale můžeme zde spatřit vnitřní potřebu tohoto cíle dosáhnout.¹⁹¹ Toto však nebyl jediný sepsaný spis vůči Riegrovi, již v roce 1876 sepsal *Otevřený dopis dru. Fr. L. Riegrovi*, ve kterém se vyjadřuje ke státoprávním otázkám. Je zajímavé, že ačkoli jeho bratr Julius zmiňuje tisícileté národní právo Čechů, Eduard je v tomto ohledu strážlivější: „My založili svůj politický program na historickém státním právu koruny české. Ale tomuto našemu právu nikdo na světě nerozuměl – a my také ne! (...) Nejvíce ale ublížili státnímu právu

¹⁸⁶ CIBULKA, P. Eduard Grégr a poslanecká sněmovna říšské rady. S. 132-136.

¹⁸⁷ Tamtéž. S. 142.

¹⁸⁸ KUČERA, M. Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889-1895). S. 117.

¹⁸⁹ SEKERA, M. Podíl Grégrů na rozvoji novinářství a politické publicistiky. S. 33.

¹⁹⁰ V roce 1883 sepsal Eduard Grégr Slovo osudné, kde Grégr s Riegrem na padesáti stranách textu polemizuje o jazykové otázce.

¹⁹¹ NOVOTNÝ, J. „Slovo osudné“. Eduard Grégr o stavu české společnosti na počátku osmdesátých let. 19. století. S. 57-59.

českému čeští poslanci sami, uznavše platnost císařskému diplomu ze dne 20. října 1860, kterým důležitá ustanovení státního práva českého podstatně změněna byla.“¹⁹²

Monografii o Eduardu Grégrovi napsal několik měsíců po jeho smrti (1907) Karel Adámek. Eduard se do politického víru dostal po roce 1861, kdy přijal místo redaktora v *Národních listech*. Poté následovaly první všeobecné volby roku 1861 do zemského sněmu, v nichž získal poslanecký mandát za okres dolnokralovický a ledečský. V prosinci roku 1866 velmi rozvířil politickou situaci, když na zemském sněmu zahájil svůj výstup kontroverzním dotazem, zda se vláda hodlá „přičinit při zamezení pobytu a dalšího usazování jezuitů v Čechách“, jezuity pozval kardinál Schwarzenberk a v Čechách to lidé nesli nelibě. Roku 1862 se zúčastnil prvního zakládajícího sjezdu spolku Sokola, jehož členem zůstal po celý život. V době uvěznění bratra Julia pak Eduard zastal jeho vydavatelskou pozici. Roku 1866 založil knižní edici *Malice lidu*, která vydávala ročně 6 naučných knih.¹⁹³

Eduard Grégr započal své mladočeské politické angažmá na opozičním přístupu ke staročeské pasivní rezistenci. Nesouhlasil s politikou oportunistu, kterou v české politice prosazoval F. L. Rieger. Jak víme ze třetí kapitoly, mladočeši nakonec opustili společný Český klub a orientovali se na samostatnou politiku.¹⁹⁴

Velkým politickým angažmá byla pro Eduarda Grégra obhajoba nové obecné školy. Dle slov Karla Adámka byl přímo postrachem školních inspektorů. Později se v souvislosti se školstvím domáhal zrušení školního či zřízení českého vysokého učení. Na listopadovém sjezdu mladočeské strany roku 1875 dával prostor řečnickému umění při obhajobě zřízení české univerzity: „Veliký, vznešený boj bojuje se právě za našich dnů v lůně člověčenstva. Celé téměř lidstvo se rozestoupilo na dva veliké tábory. V jednom táboru soustředily se kolem bílého praporu nové vědy, vzdělanost a civilisace; v druhém seřadili se kolem těch starých korouhví, které doprovázely Husa na hranici, Galilea do žaláře a křížácké voje do Čech. (...) Nuže pod jaký prapor máme postavit se my? Zdaž pod prapor tmy a otroctví, či pod prapor světla a svobody? Nejvydatnější zbraní proti ultramontanismu a zpátečnictví jest věda, vzdělanost a osvěta...“ Poté požádal sbor důvěrníků o vypracování petice, kterou by lidé podepisovali na podporu zřízení české univerzity. Jako správný mladoček obhajoval aktivní politiku a ve svém spisu „Má-li se jíti na sněm“, který vyšel roku 1873, přímo napsal: „My politicky činnými být musíme, poněvadž je i druhá strana politicky činnou. Ale ani ustati v politické činnosti

¹⁹² GRÉGR, Eduard. Naše politika: otevřený list panu dru. Fr. L. Riegrovi. S. 9.

¹⁹³ ADÁMEK, K. Památce dra Eduarda Grégra. S. 3-5.

¹⁹⁴ KUČERA, M. Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889-1895). S. 89-90

nesmíme, neboť by každou takovou stávkou druhá strana ve svůj prospěch a k naší škodě vykořistila.“ Tomuto tématu se věnoval i v dalším spise *K objasnění našich domácích sporů*, ve kterém rozlišoval stranu konzervativní a svobodomyšlnou.¹⁹⁵

Co přinesli oba bratři straně? Eduard Grégr v sobě nesl politickou představu radikalizace strany ve všech oblastech společenského života, zejména doufal v reformy správní a jazykové, které by pomohly hlavnímu státoprávnímu cíli. Eduard se prosazoval zejména v zastupitelských sborech, kde dokázal uplatnit řečnické nadání. Jeho bratr Julius zase uplatňoval novinářské nadání. Julius Grégr měl vizi mladočeské strany jako strany koaliční, která je podporována řadou stranických křídel/frakcí. Uplatnění této myšlenky nastalo po zemských volbách 1889,¹⁹⁶ kdy, jak již bylo zmíněno v páté kapitole, do strany vstoupily další skupiny členů (agrárníci, pokrokaři, aj.).

Oba bratři zastávali slovanskou orientaci. J. Grégr pevně věřil v „panslavismus“¹⁹⁷ a v to, že právě tato idea by dokázala ve své původní podobě naplnit plnoprávné postavení českého národa. Naopak ruskou politiku považoval za egoistickou a velmocenské snahy Ruska také odsuzoval. Tento postoj se změnil, když v čele strany nastoupil Kramář, který prosazoval novoslovanskou koncepci.¹⁹⁸

Bratři Grégrové se podíleli na tvorbě českého politického systému, dokázali udržet stranu v chodu a posléze ji přetvořit na vůdčí a nejsilnější stranu celé české politiky. Nedokázali však ustát příliš rozevřené mantinely strany, která se snažila pojmout vše od krajního radikalismu po buržoazní pravici. Oba bratři nadále zůstávají obrovským přínosem české předválečné politické kultury.¹⁹⁹

¹⁹⁵ ADÁMEK, K. Památce dra Eduarda Grégra. S. 6–10.

¹⁹⁶ KUČERA, M. Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889-1895). S. 92-93.

¹⁹⁷ Panslavismus = termín označuje ideu spojení všech slovanských států. Postupně přerostlo v panrusismus – spojení slovanských národů pod žezlem ruského cara, tedy také novoslovanská koncepce.

¹⁹⁸ KUČERA, M. Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889-1895). S. 124.

¹⁹⁹ Tamtéž. S. 126–127.

7.2. Tomáš Garrigue Masaryk

V polovině 80. let zaznamenala česká univerzita příchod nové vlny učitelů, kteří nejen svým věkem, ale i rozhledem podporovali moderní českou vědu. Na fakultě humanitní a filozofické působili Albín Bráf s Josefem Kaizlem, jazykovědci Josef Král a Jan Gebauer či filozof a sociolog Tomáš G. Masaryk. Řadu těchto významných učitelů spojoval vědecký časopis *Atheneum*, vydávaný od roku 1883. Mnozí z nich pak začali pronikat i do české politické sféry. Josef Kaizl získal staročeský mandát v říšských volbách r. 1885.²⁰⁰

Ve vztahu k mladočechům musím nejprve zmínit vzájemně vyostřený vztah Masaryka a Julia Grégra v kauze Rukopisů. Roku 1886 se rozpoutal nacionální boj za pravost Rukopisů na stránkách *Národních listů*, podporován Juliem Grégrem a Janem Nerudou. Proti nim stáli Tomáš G. Masaryk a Jan Gebauer, kteří obhajovali pravdu v časopisu *Athenaeum*.²⁰¹ Masaryk se snažil nastolit svobodu diskuse, ne na nacionálním sentimentu, ale na vědeckém základu. Samotný Julius Grégr vydal v 80. letech 19. století řadu článků, které souborně nesly název „Na obranu Rukopisů královédvorského a zelenohorského“ a Masarykovi nemohl přijít na jméno. Samotný Masaryk s odstupem nahlížel na rukopisnou aféru následovně: „Národní Listy začaly rukopisy hájiti a proti mně štvaly pak všichni spojenci, a tak jsem se stal zrádcem, nihilistou, a bůh ví čím, a já nejsem nic než člověk, který si přeje, abychom svůj národní život postavili na mravní základ“.²⁰²

Národní listy spílaly Masarykovi za mnohé. Vyzdvihnu článek *Naše dvě otázky*, který vyšel v tehdy novém měsíčníku (později čtrnáctideníku) *Čas* na konci roku 1886. Anonymní autor článku, podepsaný pouze *H. G.*, se formou řečnických otázek ptá, zda má vůbec český národ dostatečnou mravní sílu a velikost na přínosné a svébytné působení. Vyplynula tak kontroverzní otázka, zda by pro Čechy nebylo lepší přiklonit se k Němcům.²⁰³ Na obranu české kultury vystoupil opět J. Grégr, který v únoru 1887 vydal řadu článků, které nesly označení *Filosofické samovraždy*. Tímto titulem se přímo odkazovalo k habituační práci T. G. Masaryka, která se otázkou sebevražd zabývala. Masaryk je v člancích přímo jmenován, je mu vyčítáno mnohé, nejtěžší bylo obvinění, že odpůrci Rukopisů nejsou vlastenci a chybí jim i češství.²⁰⁴ Masaryk o novému periodiku ani nevěděl, dokud nedostal první číslo do ruky. Ačkoli Masaryk šel za tento článek hned vydavateli Janu Herbenovi vynadat, bylo již pozdě: „Ten článek pak přičítali

²⁰⁰ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 379–381.

²⁰¹ ROZBROJOVÁ, M. Boj o pravost rukopis Královédvorského a Zelenohorského na stránkách časopisu *Athenaeum* a v *Národních listech*. S. 10.

²⁰² ŠOLLE, Z. Masaryk, realisté, Julius Grégr a mladočeši. S. 171-172.

²⁰³ URBAN, O. Česká společnost 1848-1918. S. 383–384.

²⁰⁴ ŘEPA, M. Julius Grégr ve spolu o Rukopisy. S. 165–169.

mně; spisovatel Ferdinand Schulz na mne v *Národních listech* uvalil národní kletbu jako na filozofa sebevraždy, a milá Krásnohorská, taková pěkná pracovnice, proklela i mou matku.“ Později se sice Hubert Gordon Schauer k autorství článku přiznal, ale rozhořčení veřejnosti „schyťal“ Masaryk.²⁰⁵ Budoucí realistické jádro se spojilo v roce 1888, kdy se Masaryk, Karel Kramář a Josef Kaizl stali součástí redakční rady časopisu *Čas*. Pojmenování realisté vyplývá z jejich snahy jít k podstatě věci (lat. *res*).²⁰⁶

Masaryk a další realisté se rozmýšleli, do jaké strany vstoupit. Nejprve se Masaryk domlouval s Riegrem, ale nakonec z toho sešlo. „I v naší realistické skupině někteří smýšleli staročesky; já jsem říkal, že Kaizl je realista staročeský, Kramář realista mladočeský a já že jsem realista realistický.“ Jak víme z předešlých kapitol, mladočeši hledali nové posily do svých řad: „Tož s námi jednali o vstup do jejich strany, a my jsme považovali za svou povinnost dát se jim k dispozici. Tož vstoupili jsme do té strany. Slušným prohlášením v *Národních listech* a v *Čase* smazalo se naše dřívější nepřátelství; a v příštích volbách do parlamentu (1891) byl jsem zvolen za mladočeského poslance v jihočeských okresech.“²⁰⁷ Masaryk a také Josef Kaizl se navíc dostali i do zemského sněmu. Během prvního poslaneckého mandátu prosazoval Masaryk modernizaci školství, přímo navrhl reformu studia práv, diskutoval o školské reformě a hájil myšlenku založení druhé české univerzity či zachování nekonfesijnosti škol.²⁰⁸

Masaryk vyprávěl Čapkovi o mladočeských členech: „Doktor Julius byl v Praze a vedl *Národní listy*; doktor Edvard²⁰⁹ byl poslanec a řečník, dobrý člověk, ale někdy ho nátura strhla k takovému radikálčení, až všechno řinčelo; sám se tomu pak dovedl zasmát.“²¹⁰ Z tohoto krátkého popisu lze vyvodit vřelejší vztah ke staršímu z bratrů.

Masaryk působil v mladočeské politice od roku 1891 do roku 1893 jako člen výkonného výboru, tato pozice mu zajistila nejvýznamnější postavení z realistů. Sám se snažil dosáhnout reorganizace stranického aparátu a velmi sledoval otázku česko-německého vyrovnání.²¹¹

Masaryk se zanedlouho dostal do konfliktů se stranou, vše začalo velmi nečekaně: „Místodržitel Thun, když jsem s ním poprvé mluvil ve sněmovně v Praze, se ke mně nepěkně vyjádřil o Čechích; řekl, že Čech buď je hulvát, nebo že líbá ruku.“ O tomto Thunově prohlášení řekl

²⁰⁵ ČAPEK, K. Hovory s T. G. Masarykem. S. 109.

²⁰⁶ SOUBIGOU, A. Tomáš Garrigue Masaryk. S. 61.

²⁰⁷ ČAPEK, K. Hovory s T. G. Masarykem. S. 118.

²⁰⁸ SOUBIGOU, A. Tomáš Garrigue Masaryk. S. 74-101.

²⁰⁹ Martin Kučera popsal, že Eduard Grégr dával přednost podobě jména Edvard. Tutéž podobu jména dodržují i další autoři.

²¹⁰ ČAPEK, K. Hovory s T. G. Masarykem. S. 118-119.

²¹¹ KUČERA, M. Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889-1895). S. 110.

Masaryk několika lidem, jenže se to dostalo na veřejnost. Členové strany mu pak vyčetli, že jim to neohlásil, ačkoliv se bránil, že to doktoru Tilšerovi řekl, ten na to ale pozapomněl. Tato malá událost jako by strhla lavinu. V souvislosti s tímto Masarykovým prohřeškem vyšel nepodepsaný článek proti osobě Julia Grégra.²¹² Grégr považoval za autora článku Masaryka a dle Masarykových slov se do něho za to pustil. Masaryk však jméno autora neprozradil, ačkoliv věděl, že jím byl Josef Kaizl. „Ve straně bylo zle, vyrovnali to neslaným nemastným prohlášením, které se mohlo a nemuselo vztahovat proti mně; já jsem šel k voličům, dostal jsem od nich projev důvěry a s tou satisfakcí v kapse jsem dopsal našim poslancům do Vídně, že skládám mandát.“ Masaryk přiznal, že později ho napadlo, že se měl nejprve poradit s kolegy, ale ve straně stejně nebyl spokojený. „Mně se mladočeská politika nelíbila svou dvojakostí: byla v Praze jiná a ve Vídni jiná; doma poslanci bouřili a ve Vídni si je vláda zavazovala maličkostmi.“ Masaryk se však politiky nevzdal, chtěl začít s čistým štítem a započít novou buditelskou politiku.²¹³

²¹² Této události se přezdívá **Šromotova aféra**. Thun ukázal Masarykovi dopis od Grégra, který doprovodil onou poznámkou: „že radikálové jsou buď hulváty, či líbají ruku.“ Masaryk dopis nečetl ale řekl o něm přátelům, jeho přítel Herben to pak řekl F. Šromotovi, který tuto informaci zveřejnil. Následně vyšel ostrý článek v realistickém časopisu Čas proti osobě J. Grégra. Článek byl posouzen jako nevhodný útok na mladočeskou liberální stranu a Masaryk ze strany odešel, v září 1893 se zřekl všech mandátů. Viz. Velké dějiny země Koruny české XII b. S. 82-85

²¹³ ČAPEK, K. Hovory s T. G. Masarykem. S. 120.

7.3. Karel Kramář

Karel Kramář cítil jistou sounáležitost k mladočeské straně dle svých slov již od chlapeckých let. Už od doby, kdy studoval na malostranském gymnáziu, věděl, že chce působit v nejvyšších politických sférách. Během vysokoškolských studií byl Kramář členem právnických spolků a aktivně se zapojoval do různých akcí. Po ukončení práv v Praze studoval v Berlíně a v Paříži, poté se přestěhoval do Vídně. Koncem 80. let se opět sblížil se svým bývalým univerzitním učitelem J. Kaizlem a jeho zásluhou se seznámil i s Masarykem, časem vedli politické debaty, které, jak už víme, vedly ke vzniku politické skupiny realistů.²¹⁴

Karel Kramář byl v březnu roku 1891 společně s Kaizlem a Masarykem zvolen mladočeským poslancem říšské rady. Z těchto tří původních realistů záleželo právě Kramářovi nejvíce na spojení s mladočechy. Zpočátku měl však obavy, aby splnil věkovou hranici pasivního volebního práva, protože až v prosinci 1890 dosáhl třiceti let. Po úspěšném zvolení se každý z poslanců zabýval tím, co mu bylo dle odbornosti blízké. Kaizl se zabýval hospodářskými otázkami,²¹⁵ Masaryk se věnoval školskému prostředí a Kramář právnickým otázkám.²¹⁶

Od svého vstupu do mladočeské strany se Karel Kramář snažil získat větší politický vliv. V dopise z 31. prosince 1890 napsal Juliu Grégrovi „Hlas Národa a staročeské listy venkovské (...) oblibují si líčiti mne tak, jako bych v celém realismu byl jen tak vedlejší osobou, kterou Masaryk a Kaizl tak náhodou kdesi zdvihli.“ Toto stanovisko neshledával správným a připomínal, že právě on jedná za realistické křídlo. Ačkoli naléhavost Kramářových sdělení Grégrovi stoupala, nedostávalo se mu očekávaných odpovědí. To vedlo k ukončení diskuse a Kramář na závěr vyjádřil „realistickou distanci“ od mladočechů a další společné působení realistů s mladočechy označil Kramář za personální unii.²¹⁷

Již jsme slyšeli o plamenných projevech Eduarda Grégra ve vídeňském parlamentu. Jaký postoj k němu ale zastával sám Kramář? V prosinci roku 1891 Eduard Grégr ostře kritizoval rakouské počínání „Rakousko nazval babylónským zajetím Čechů a požadoval jejich nezávislost. Řeč zakončil výhružkou, že den zúčtování přijde.“ S tímto chováním a projevem Kramář nesouhlasil a dal to najevo v článku vydaném v *Čase*. Grégrův projev označil za „kozáctví, chvastounství, jímž se nic nezíská, na rozdíl od pevné a rozhodné důslednosti, práce a vytrvalosti.“²¹⁸ Zajímavé je, že existuje dochovaný dopis Eduarda Grégra, kde Eduard napsal

²¹⁴ VELEK, L. Karel Kramář a Národní strana svobodomyšlná. S. 105.

²¹⁵ Josef Kaizl působil na české univerzitě od roku 1884 jako profesor hospodářské politiky.

²¹⁶ SOUBIGOU, A. Tomáš Garrigue Masaryk. S. 100-101.

²¹⁷ KUČERA, M. Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889-1895). S.109.

²¹⁸ SOUBIGOU, A. Tomáš Garrigue Masaryk. S. 102.

svůj názor na Kramáře. „Kramář je parvenu (=povýšenec). Člověk talentovaný, ale strašně se přeceňuje a mermomocí chce se blýskat ve společnosti prvních hvězd.“²¹⁹

Karel Kramář byl považován v mladočeské straně za odborníka ohledně evropské politiky, měl také mezinárodní styky, především v Rusku. Již v roce 1890 podnikl první cestu do Ruska, která ho velmi ovlivnila.²²⁰ Kolem roku 1900 se v Rusku seznámil s budoucí ženou Naděždou a nově u něj propuklo souznění s myšlenkou panslavismu.²²¹ V ruské revoluci roku 1905 viděl změnu, která jistě postihne i další země. Z dalších nacionálně emancipačních snah slovanských národů odvodil potřebu slovanské vzájemnosti. Sám se pak zasloužil o uspořádání prvního všeslovanského sjezdu v Praze roku 1908.²²²

Karel Kramář měl řadu předpokladů pro zářnou politickou kariéru: „výborné vzdělání, řečnický talent, vybrané způsoby, perfektní znalost několika cizích jazyků“, navíc jeho právnické a ekonomické znalosti upevněné mezinárodním vzděláním mu poskytovaly četné výhody. V počátcích působení měl Kramář spor s radikálním a nekolegiálním mladočechem Janem Vašatým. Spor měl řešit, poprvé v historii strany, čestný soud, ke kterému nakonec nedošlo a spor nebyl nikdy rozřešen. Kramář se pak rozhodl pro zdrženlivé chování, kdy nechtěl provokovat a stále cítil loajalitu ke straně.²²³

Podivuhodně působí proměnlivá politická angažovanost Kramáře. Oproti rokům 1891-1892, kdy držel vysoké pracovní nasazení, nastal v letech 1893-1895 velký utlum. Vypadalo to, že příčinou bylo prosazení radikálního křídla na vedoucí pozice ve straně v čele s J. Vašatým, J. Sokolem či E. Grégrem. Z předchozích odstavců je patrné, že Kramář se s názory těchto mužů neztotožňoval a nevycházel s nimi. Pravý důvod však vyšel najevo roku 1894, kdy se na veřejnost dostal jeho tajný poměr s vdanou Naděždou a zapříčinil u Kramáře nervové zhroucení. Nakonec se však Kramář opět do vysoké politiky vrátil, nově se však profiloval do zahraniční politiky.²²⁴

Kramář dával jasně najevo své promonarchistické sympatie a jeho vystoupení odráželo respekt k panovníkovi. Tento postoj s ním radikální část mladočechů nesdílela. Na přelomu století Kramář získal nebývalý přehled v zahraničněpolitické sféře a také dokázal upevnit své postavení uvnitř parlamentu pouze vlastními zásluhami. Získal tak mnohé významné kontakty

²¹⁹ VELEK, L. Karel Kramář a Národní strana svobodomyslná. S. 112.

²²⁰ Rozdílný je zde přístup Masaryka k Rusku. Masaryk v 80. letech navštívil Rusko dvakrát a k ruským vztahům zachovával větší omezitelnost, byla zde přímo nedůvěra k carskému režimu.

²²¹ SOUBIGOU, A. Tomáš Garrigue Masaryk. S. 103.

²²² URBAN, O. Česká společnost 1848–1918. S. 546.

²²³ VELEK, L. Karel Kramář a Národní strana svobodomyslná. S. 106-108.

²²⁴ Tamtéž. S. 112-114.

a vazby na přední rakousko-uherské diplomaty. Díky vysokým známostem získal v roce 1897 Kramář místo druhého (později i prvního) místopředsedy poslanecké sněmovny, což s opřihlédnutím k jeho věku, v té době mu nebylo ani čtyřicet let, byl velký průlom. Část mladočechů s tímto rychlým postupem výrazně nesouhlasila, navíc zde převládal názor, že již nezastupuje zájmy české, ale rakouské. Kramář si však vytvořil svojí energičností a postupem nepřátele u německé levice, pro které byl následně nevolitelný. Sám si toho byl vědom a později tato souvislost zřejmě zapříčinila značnou zdrženlivost v přijímání významných postů na půdě parlamentu.²²⁵

Další působení Karla Kramáře po roce 1900 bylo již vyloženo v páté kapitole.²²⁶

Osobnost Karla Kramáře je zahalena tajemstvím. Ačkoli byl velmi vzdělaným člověkem, musel se ve svých politických počátcích porvat s pozicí benjamínka v mladočeské straně. Navzdory tomu se začal Kramář prosazovat velmi samostatně, ale s loajálností vůči mladočeské politice. Po roce 1900 byla jeho pozice téměř neotřesitelná. I přes značnou neoblíbenost u řady mladočechů neměl Kramář kvalitního soupeře, a pokud se takový našel, dokázal ho Kramář odsunout do pozadí. Nejsilnější pozici měl Kramář v letech 1906 až 1911, kdy ve své osobě dokázal spojit funkci předsedy poslaneckého klubu ve Vídni (1906) s funkcí předsedy výkonného výboru Národní strany svobodomyslné v Praze. Od roku 1910 navíc opět ovládal *Národní listy*, kterým si vylepšoval pomyslný kult osobnosti. Kramářova soudnost postupně upadala a řada jeho kolegů kvůli němu ze strany odcházela. Pro lepší pochopení připojuji ukázkou, kdy na dotaz, jaké téma bude mít jeho projev před voliči v Příbrami, odpověděl: „Vždyť stačí napsat, že promluví dr. Kramář – co, to je lhostejné...“ Prvním varováním pro Kramáře bylo již zmíněné zvolení jeho oponenta F. Fiedlera na post předsedy Jednotného klubu českých poslanců na říšské radě roku 1910. Ale situace, která nastala za 1. světové války – jeho pronásledování a věznění – přinesla Kramářovi novou šanci politického působení.²²⁷

²²⁵ VELEK, L. Karel Kramář a Národní strana svobodomyslná. S. 115-119.

²²⁶ Viz. Politický vývoj po roce 1900, kapitola 5.4.

²²⁷ VELEK, L. Karel Kramář a Národní strana svobodomyslná. S. 130-137.

8. Závěr

Diplomová práce popisuje podmínky a historický kontext ve kterém se utvořila nová mladočeská frakce v rámci Národní strany. Z počátečního přijímání politických rozhodnutí starších kolegů v postupný nesoulad a odchod mladé radikální části, která se utvořila kolem *Národních listů*. Protichůdné názory byly například v otázce spolupráce se šlechtou a politické pasivity staročeského vedení. Nově vzniklá Národní strana svobodomyslná (1874) nedosahovala v počátcích volebních úspěchů staročechů. Překážkou tomu byl nejednotný názor v otázce dalšího postupu, který byl překonán až v roce 1879, kdy mladočeši a staročesi společně vstoupili na půdu vídeňského parlamentu. Po desetiletém společném prosazování národních cílů, kdy se mladočeši dostali do opětovného vleku staročechů, se obě strany opět rozešly.

Velký zlom přinesl rok 1891 a volby do říšské rady, kdy mladočeši za pomoci dalších politických skupin a osobností uštědřili staročechům nevratnou politickou porážku. Od této chvíle získávají mladočeši nejsilnější postavení v českém prostředí. Stranu postupně ovládaly nové posily z řad realistů, Josef Kaizl a Karel Kramář. Po opakovaném volebním úspěchu v parlamentních volbách roku 1897 přijali mladočeši pozici vládní strany, jejíž snahou bylo zrovnoprávnění českého jazyka s německým. Po počátečních úspěších a zisku jazykových nařízeních v době vlády Kazimira Badeniho, dochází k rychlým změnám v obsazení tohoto úřadu a jazyková nařízení další ministerští předsedové mění až je nakonec úplně zruší. Tento politický neúspěch prohlubuje krizi v mladočeské straně.

Dvacáté století přineslo řadu nevyhnutelných změn a pokroku. Rozšiřují se pomyslné nůžky politického aktivismu a nové aktuálnější politické masy získávají převahu. Nastupující masová hnutí, která nesou nová sociální a národní hesla, mají dopad na vznik moderních politických stran. Vznikem nových stran začala vedoucí politické reprezentace Národní strany svobodomyslné ztrácet na aktuálnosti, nedokázala se správně reformovat a zachytit nový politický směr. To se mimo jiné paralelně ukazuje na příkladu Národní strany. Ačkoli se mladočeské křídlo svým radikálním programem odtrhlo od Národní strany, nedokázalo se navzdory očekávání úplně osamostatnit a vymanit ze starých pořádků. Chceme-li jednoduše shrnout vývoj strany na pomezí nového století, můžeme nastínit především roztržičnost politických subjektů uvnitř strany (těžko lze zkorigovat starší mladočechy grégrovského založení, radikální členy z pokrokového hnutí a realisty). Dále si všimněme, že strana začala doplácet na svoji „všestrannost“ a postupně se tak začal drobit aparát, který chtěl do sebe pojmut buržoazní, maloburžoazní, agrární a dělnické voliče. Ačkoli se na to mladočeská strana

snažila reagovat a reformovala v prvním desetiletí 20. století řadu svých organizačních složek, nedokázala změnit svoji zastaralou honorační podstatu a tím pádem při vzniku První republiky už nezískává další místo. Je to však strana, která dovedla politickou scénu do 20. století a umožnila vývoj a existenci nových politických stran.

Osobnosti, kterým jsem se blíže věnovala v sedmé kapitole, odrážejí rozvoj, výsluní i krize strany. K vyjádření každé z osobností jsem přistupovala jinak. U Masaryka krystalizují jeho samostatné tendence a snahy jít cestou vlastního politického přesvědčení. Jeho přičiněním došlo k důležitému spojení mladočechů a staročechů. Ačkoli Masaryk ve straně nezůstal, pokračoval v kontaktu s bývalými kolegy, kteří stranu nakonec ovládli. U bratrů Grégrových se zabývám jejich rozdílnými životními přístupy a přínosem pro stranu. Julius se ukázal být výborným taktikem a manažerem, který stranu za pomoci *Národních listů* dovedl na politický vrchol. Eduard byl zase řečnickým mistrem, který neochvějně stál za svými zásadami, které „stůj, co stůj“ hodlat prosadit. Karel Kramář, nadějný a vzdělaný muž, který se za pomoci vlastních schopností dokázal prosadit a vyzdvihnout se mezi politickou, a hlavně diplomatickou elitu. U Kramáře jsou překvapující jeho pozdější charakterové rysy, zejména projevy chvástavosti a samolibosti, kvůli kterým ztrácel postupnou podporu ve straně. Nadcházející válka a vznik První republiky přinesly novou politickou možnost zejména pro Karla Kramáře.

Jedním z nejdůležitějších sepětí, které strana měla, patřilo Národním listům. Je to nástroj, který stál u zrodu uvědomění mladočeské identity a zájmů. Zásluhou Julia Grégra, který tuto entitu pomohl vyzvednout a zvelebit měla strana neobyčejné možnosti. V dnešní době vlastní řadu novin politické subjekty ale jen stěží se můžeme domnívat, který tisk má největší moc nad veřejným míněním. U *Národních listů* víme, že byly nejprodávanějšími novinami, a měly tak největší dosah na veřejné mínění. Pro ukázkou připomenu novinářskou štvanicí na stránkách Listů ohledně punktačních dohod, jež veřejné mínění bezpochyby přidalo na stranu mladočechů. Také postoj mladočechů, jako národních obránců v boji o Rukopisy, přinesl straně početné příznivce. Role *Národních listů* byla rozhodně obrovská, můžeme jen přemýšlet a diskutovat o tom, zda by se mladočeská strana vůbec osamostatnila bez této tiskové podpory, či zda by byl úspěch strany bez novinářské koncese Julia Grégra a potažmo i jeho, tak velký. Zajímavou okolností zůstává fakt, že to byl právě staročech F. L. Rieger, který byl pro udělení vydavatelské koncese Juliu Grégrovi. Stejně tak se přičinil o to, aby se Julius stal výhradním majitelem Listů. Následnou zarputilou podporou pasivní politiky dokázal mladočeské předáky vehnat do svébytné politiky. S trochou nadsázky můžeme říci, že Rieger byl nechtěným staročeským mladočechem, protože jim pomohl jako nikdy jiný.

Co tedy bylo tou hlavní silou, která v 90. letech získala vedoucí pozici právě mladočechům? Dle mého přesvědčení za tím stál historický kontext, nedostačená konkurence v podobě nevolitelných staročechů, organizační modernizace, spolková činnost, postoj k puntacím a dalším národním otázkám, silné osobnosti bratrů Grégrových a nově nastupujících realistů, a hlavně *Národní listy*, které z pozice nejčtenějšího listu utvářely veřejné mínění. Tedy již od konce 19. století začínají masová média ovlivňovat politické spektrum.

Tuto práci bych v budoucí praxi chtěla využít jako podklad pro oba mé vystudované obory. Ve výuce základu společenských věd lze žákům přiblížit téma politických stran právě na příkladu mladočeské strany. Součástí politologického výkladu na středních školách jsou právní základy státu vyjádřené Ústavou. Vzhledem k faktu, že v práci zmiňuji ústavy z let 1848, 1861 a 1867, mohu tak při probírání látky zasadit vydávání ústav do historicko-politologického kontextu. Totéž platí při výkladu volebních reforem v období habsburské monarchie. V hodinách mohu čerpat z volebních reforem, které zde byly probrány, zejména kuriový systém, jeho zrušení a nahrazení všeobecným a rovným hlasovacím právem, který prosazovali právě mladočeši. Dále je možné navázat v otázce politických programů, které jsem vypracovala ve třetí kapitole, lze použít přesná znění programů, která žáci budou studovat a probádat. V otázce Rukopisů je možné zdůraznit nejen češtinářské dopady v rukopisných bojích, ale také jejich následný politický podtext. Z dějepisného hlediska mám touto prací zpracovaný vývoj po roce 1848 a řadu historických témat: frankfurtský sněm a Palackého dopis, Říjnový diplom, puntace, rukopisné boje, osobnost T. G. Masaryka a mnoho dalšího. V této části se nabízí zejména práce s prameny, studování punktačních dohod a porovnání reakcí v *Národních listech*. Poté se nabízí procvičování myšlení v souvislostech, byl Palacký politickou, historickou nebo literární postavou? Na příkladu dopisu do Frankfurtu, obhajoby pasivní rezistence či čtení Dějin národa českého v Čechách a na Moravě, mohou žáci hledat odpovědi. Často se setkávám s tím, že žáci nepropojují informace z různých předmětů, proto i já v této práci spojuji historii s politologií, a věřím, že s podklady z této práce mohu toto propojení demonstrovat i ve výuce.

9. Seznam použitých informačních zdrojů

Tištěné prameny

- ADÁMEK, Karel. *Památce dra Eduarda Grégra: [dle přednášky o slavnostním večeru Řemeslnické besedy v Hlinsku dne 12. května 1907]*. Hlinsko: K. Adámek, 1907. 39 s.
- GRÉGR, Eduard. *Naše politika: otevřený list panu dru. Fr. L. Riegrovi*. 2. vyd. V Praze: Tiskem a nákladem dra. Ed. Grégra, 1876. 27 s.
- JOZÍFEK, O. *České strany politické. Česká inteligence a český lid*. Praha 1901. 45 s
- TŮMA, Karel. *Život Dra. Julia Grégra: slavného obránce svobody české*. V Praze: Tiskem i nákladem Edvarda Beauforta, 1896. 401 s.

Odborná literatura

- BERÁNKOVÁ, M. *Přehled tisku ve druhé polovině 19. století: Určeno pro posl. fak. sociálních věd a publicistiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: SPN, 1970. 164 s.
- BOROVIČKA, Michael. *Velké dějiny zemí koruny české XIIIa. 1860-1890*. Praha: Paseka. 804 s. ISBN 978-80-7432-181-8.
- BOROVIČKA, Michael. *Velké dějiny zemí Koruny české XIIIb. 1890-1918*. Praha: Paseka. 832 s. ISBN 978-80-7432-293-8.
- BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. Praha: Svoboda, 1987. 629 s. ISBN 80-7239-178-X.
- ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990. 588 s. ISBN 80-202-0170-X.
- CILBULKA, Pavel. (ed.) *Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890*, 2000. Praha: Historický ústav. 342 s. ISBN 80-728-6020-8.
- CIBULKA, P. *Eduard Grégr a poslanecká sněmovna říšské rady*. In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé pol. 19. st.* Praha: Historický ústav AVČR, 1997. ISBN 80-902023-7-3.
- HAJN, Alois. *Politické strany u nás*. V Pardubicích: Osvěta lidu, 1903. 131 s.
- KUČERA, Martin. *Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889-1895)*. In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé pol. 19. st.* Praha: Historický ústav AVČR, 1997. ISBN 80-902023-7-3.
- Malá encyklopedie Universum: příruční encyklopedie pro 21. století, Mis-Pro. 4. Svazek. Knižní klub. 488 s. ISBN 978-80-242-2378-0.

- MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. DÍL: období 1861–1938*. Brno: 2005. 1021 s. ISBN 80-723-9178-X.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Desorganisace mladočeské strany: Organisuujeme se ku práci*. Praha: Čas 1903. 68 s.
- NOVOTNÝ, J. „Slovo osudné“. *Eduard Grégr o stavu české společnosti na počátku osmdesátých let. 19. století*. In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé pol. 19. st.* Praha: Historický ústav AVČR, 1997. ISBN 80-902023-7-3.
- POKORNÝ, J. *Vzájemná korespondence bratří Grégrů*. In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé pol. 19. st.* Praha: Historický ústav AVČR, 1997. ISBN 80-902023-7-3.
- ŘEPA, Milan. *Julius Grégr ve spolu o Rukopisy*. In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé pol. 19. st.* Praha: Historický ústav AVČR, 1997. ISBN 80-902023-7-3.
- SEKERA, M. *Podíl Grégrů na rozvoji novinářství a politické publicistiky*. In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé pol. 19. st.* Praha: Historický ústav AVČR, 1997. ISBN 80-902023-7-3.
- SOUBIGOU, Alain. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. 451 s. ISBN 80-7185-679-7.
- ŠKARDA, Václav. *Národní strana svobodomyšlná a její program*. Praha: Edv. Beaufort, 1897. 141 s.
- ŠOLLE, Zdeněk. *Masaryk, realisté, Julius Grégr a mladočeši*. . In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé pol. 19. st.* In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé pol. 19. st.* Praha: Historický ústav AVČR, 1997. ISBN 80-902023-7-3.
- ŠTAIF, Jiří. *Česká národní společnost a její politické elity v letech 1848-1911*. In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé pol. 19. st.* Praha: Historický ústav AVČR, 1997. ISBN 80-902023-7-3.
- TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby. Díl II, 1860-1879*. Praha: Československý Kompas, 1933. 426 s.
- TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby. Díl III, 1879-1914. Část 2, 1891-1914*. Praha: Československý Kompas, 1936. 634 s.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982. 690 s.

- VELEK, Luboš. *Karel Kramář a Národní strana svobodomyslná (mladočeská) 1890-1914*. In.: *Karel Kramář (1860-1937): život a dílo*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR v nakl. Historický ústav, 2009. 783 s. ISBN 978-80-86495-58-3.
- VOJTĚCH, T. *Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách*. Praha: Academia, 1980. 198 s.
- VOŠÁHLÍKOVÁ, P. *Vliv Národních listů na utváření českého veřejného mínění ve 2. polovině 19. st.* In: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé pol. 19. st.* Praha: Historický ústav AVČR, 1997. ISBN 80-902023-7-3.

Denní tisk a periodika

– *Národní listy*

- *Národní listy: Hostina opozičních žurnalistů*. Praha: srpen 1863, roč. 3, č. 202. S. 2. ISSN 1214-1240.
- *Národní listy*. Praha: 10. září 1870, roč. 10, č. 246. ISSN 1214-1240.
- *Národní listy*. Julius Grégr. Praha: 16. září 1879, roč. 19, č. 221. S. 1. ISSN 1214-1240.
- *Národní listy*. Julius Grégr. „Sbírejme drobty pod stolem!“ Praha: květen 1887, roč. 27, č. 130. S. 1. ISSN 1214-1240.
- *Národní listy*. Praha: 27. leden 1890, roč. 30, č. 26. ISSN 1214-1240.
- *Národní listy: Národní strana svobodomyslná o usnesení vídeňské konference*. Praha: 21. 2. 1890, roč. 30, č. 51. S. (1-2). ISSN 1214-1240.
- *Národní listy: Ke sjezdu důvěrníků*. Praha: 19. dubna 1903, roč. 43, č. 107. S. 1. ISSN 1214-1240.
- *Národní listy*. Praha: 8. března 1908, roč. 48, č. 67. S. 3. ISSN 1214-1240.
- *RÁNO – Pondělník Národních listů: Redakce národních listů před 40 lety*. VEJVARA, J. Praha: 4. února. 1929, roč. 69, č. 5. ISSN 1214-1240.

– *Česká revue*

- *Česká Revue*. Květen 1897, roč. 1, č. 1. ISSN 1801125X.

– *Český časopis historický*

- CIBULKA, Pavel. *Český klub na říšské radě (1879-1887)*, *Český časopis historický*, 92 (1), 1994, S. 45-62. ISSN 0862-6111.

– *Dějiny a současnost*

- SEKERA, Martin: *Grégrovy Národní listy jako badatelský problém*. In *Dějiny a současnost*. 1996, č. 5, s. 2-5

Zdroje elektronické povahy

- BERAN, Rudolf a Společnost Dr. Karla Kramáře. Dr. Karel Kramář ve fotografii. V Praze: Vydáno péčí Společnosti Dr. Karla Kramáře v Národním nakladatelství A. Pokorný, 1939. s. 20. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:1323ecc0-0dc5-11e8-8ee4-005056825209>. [citováno 25. dubna 2020]
- CHOVANČÍKOVÁ, Irena a Tomáš Garrigue MASARYK. Tomáš Garrigue Masaryk: průvodce expozicí Masarykova muzea v Hodoníně. Hodonín: Masarykovo muzeum, 2000. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:5a862527-6480-4aa0-a572-40050f2f258f> [citováno 25. dubna 2020]
- Moravská zemská knihovna, přehled výtisků Národních listů – Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid:ae876087-435d-11dd-b505-00145e5790ea>. [citováno 25. dubna 2020]
- Winters, Stanley B. *The Young Czech Party (1874-1914): An Appraisal*. *Slavic Review*, vol. 28, no. 3, 1969, pp. 426–444. *JSTOR*. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2494020> [citováno 28. dubna 2020]

Diplomové a rigorózní práce:

- ROZBROJOVÁ, Michaela. *Boj o pravost rukopis Královédvorského a Zelenohorského na stránkách časopisu Athenaeum a v Národních listech*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií. Katedra mediálních studií a žurnalistiky, 2010. 138 s. Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Jiří Pavelka, CSc.
- TEJNICKÁ, Zuzana. *Národní listy a vliv jejich politické kampaně na politickou komunikaci na přelomu 80. a 90. let 19. století*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2011, 136 s. Vedoucí rigorózní práce Mgr. Martin Sekera, Ph.D.

Obrázek 4 Josef Kaizl na fotografii ze 70.-80.let
zdroj: CHOVANČÍKOVÁ, Irena. Tomáš Garrigue Masaryk:
Průvodce expozicí Masarykova muzea v Hodoníně. S. 7

Obrázek 3 Tomáš G. Masaryk, na fotografii z roku 1892.
zdroj: CHOVANČÍKOVÁ, Irena. Tomáš Garrigue Masaryk:
Průvodce expozicí Masarykova muzea v Hodoníně. S. 9

Obrázek 5 Karel Kramář na fotografii z roku 1910.
zdroj: BERAN, Rudolf a Společnost Dr. Karla Kramáře. Dr. Karel Kramář ve fotografii. S. 20